

RIZVI COLLEGE OF ARTS, SCIENCE & COMMERCE
FINAL EXAMINATION

Std: XI Com   Sub: Secretarial Practice   Time: 3 Hours   Marks: 80

Q1.A. Select the correct option from the options given below and rewrite the sentences: (5)

1. _____ Account is suitable for salaried people.
a. Savings   b. Current   c. Fixed
2. The person who presides over the meeting is known as _____.
a. Secretary   b. Chairman   c. Director
3. The secretary has to prepare _____ before the meeting.
a. Resolution   b. Notice   c. Minutes
4. E-mail is _____ mode of communication.
a. Fastest   b. Lowest   c. Costliest
5. _____ looks after the management of a company.
a. Board of Directors   b. Auditor   c. Company Secretary

(5)

B. Match the following:

A	B
1. Directors	a. Current Account
2. Overdraft Facility	b. Social Media
3. Twitter	c. Representatives of Shareholders
4. Annual General Meeting	d. Savings Account
5. Minutes	e. Once in a year
	f. Record of meeting

(5)

C. State whether True or False:

1. Joint Stock Company opens Current Account.
2. Company Secretary need not attend the Board Meetings.
3. A letter without date is invalid and incomplete.
4. Only special business is transacted at Annual General Meeting.
5. Maximum number of members required to attend the meeting is called as Quorum.

D. Write one word/term/phrase for the following sentences: (5)

1. A resolution passed by 3/4th majority.
2. A meeting of shareholders which is held between two AGM.
3. Part of a letter which contains the name and address of the sender.
4. A meeting of all the directors of a company.
5. The account which is generally opened by business organisations.

Q2. Explain the following term/concept: (Any 4)

(8)

1. Quorum	3. Minutes	5. Fixed Deposit
2. Bank	4. Politeness	6. Written Communication

Q3. Study the following case situation and express your opinion: (Any 2) (6)

1. Platinum Limited Company was incorporated on 1s Jan.2018. Advise the Board of Directors on the following matters:
  - a) Within what period should the company hold its 1s Annual General Meeting?
  - b) At which place should the Annual General Meeting be held.
  - c) How many days in advance should the notice and agenda be sent to members?

2. Mr. Rahul is the secretary who has been asked by the Managing Director to inform a director about a decision taken in a board meeting in which he was absent. Which aspect of essentials of a good business letter he follows:
  - a) When he is giving the required information in a very short and brief manner.
  - b) When he is using courteous words so as to be polite.
  - c) When he is giving the entire information about the meeting in a proper manner (Clarity, conciseness, coherence, courtesy, completeness, correctness)

3. XYZ Ltd co. sent notice of its Annual General meeting to its members. In the meeting a resolution is to be passed on altering the Articles of Association.
  - a) Should agenda also be sent with Notice?
  - b) What type of resolution is needed to alter the Articles?
  - c) Should the resolution for altering articles be filed with registrar of companies?

Q4. Distinguish between: (Any 3) (12)

1. Director and Managing Director
2. Voting by show of hands and Voting by Poll
3. Annual General Meeting and Extra Ordinary General Meeting
4. Current Account and Savings Account

Q5. Answer in brief: (Any 2) (8)

1. State any 4 powers of Board of Directors.
2. Explain any 4 methods of voting.
3. Explain any 4 essentials of effective communication.

Q6. Justify the following statements: (Any 2) (8)

1. Social Media network is very useful to the business.
2. Notice is issued to members for a meeting along with agenda.
3. Annual General Meeting is adjourned in absence of quorum.

Q7. Attempt the following: (Any 2) (10)

1. Draft the notice and agenda of routine board meeting.
2. Write a letter for opening a Current Account.
3. Write a letter to bank to stop payment of cheque.

Q8. Answer the following questions: (Any 1) (8)

1. State the functions before the annual general meeting, during the annual general meeting, and after the annual general meeting.
2. Explain different parts of a business letter.

Sub: Secretarial Practice Application based test Std: XI Marks: 20

Name of the Student: _____ Duration: 1 Hrs

Div.: _____ Roll no. _____ Date: _____ Supervisor sign: _____

Q1. Correct the underlined word and rewrite the following sentences: (4 Marks)

1. Consideration means the letter should be in logical sequence.

Ans: _____

2. Secretary is responsible for decision making and framing policies of a company.

Ans: _____

3. Extraordinary meeting must be held every year.

Ans: _____

4. Public company must have minimum 15 directors.

Ans: _____

Q2. Complete the sentences: (4 Marks)

1. Minimum number of Directors for a public company should be _____.

2. The advance intimation about the day, date, time etc of a meeting sent to the members is called as _____.

3. The Authority to convene the Annual General Meeting is with the _____.

4. The written records of proceedings of a meeting is called as _____.

Q3. Find the odd word: (3 marks)

1. Next business motion, previous question motion, special resolution.

Ans: _____

2. Saving Deposit, Recurring Deposit, Cash Credit, Fixed Deposit.

Ans: _____

3. Voting by Voice, Voting by Ballot, Casting Vote.

Ans: _____

Q4) Study the following case/ situation and express your opinion: (any 3) (9 marks)

1. A General meeting of Public limited company is to be held. State the provision of quorum for- (3)

a) Meeting of the company which has less than 1000 members.

Ans: _____

b) Meeting of the company which has more than 5000 members.

Ans: _____

c) Meeting of the company which has 2500 members.

Ans: _____

2. Mr. M wishes to be the Managing director of QRS Ltd.

a) The age of Mr. M is 30 years. Can he be appointed as MD of a company?

Ans: _____

b) Is it necessary that Mr. M should be one of the directors on the board of QRS Ltd.

Ans: _____

c) For how long a period QRS Ltd can appoint Mr. M as Managing Director?

Ans: _____

3. Mr.P is elected as chairman of General Meeting. Please advise him on the following matters:

(3)

a) What should be done if the votes cast in favour and against the motion are equal?

Ans: _____

b) How many votes can a member cast under poll method?

Ans: _____

c) What should Mr. P do if any point of order is raised by a member?

Ans: _____

4. Mr. A is a commerce graduate. He has vast experience in the field of finance and financial market. He wishes to become director of PQR Co. Ltd.

(5)

a) Is he required to obtain DIN?

Ans: _____

b) Can PQR Co. Ltd. object to his directorship on lack of specialized qualification?

Ans: _____

c) If he is appointed as director of PQR Co. Ltd, is he entitled to remuneration?

Ans: _____

*****ALL THE BEST*****

RIZVI COLLEGE OF ARTS, SCIENCE AND COMMERCE
FINAL EXAMINATION (2024-2025)

Subject: Organisation of Commerce and Management

Std: XI Com

Time: 3 Hours

Marks: 80

NOTE:

- i. All questions are compulsory.
- ii. Figures to the right indicate full marks for the questions.
- iii. Figures to the left indicate question numbers.
- iv. The answer to every question must be started on a new page.

Q.1 (A) Correct the underline word and rewrite the following sentences (05)

1. Privatisation helps for Global Village.
2. There are five levels of Management
3. Statutory Corporation is natural person created by Special Act
4. In Public company, share are not Freely transferable
5. World bank provides high interest loan

Q.1 (B) Match the pair: (05)

A	B
1.KVIC	a. Disinvestment
2.Liberalisation	b. Profit motive
3.Private sector	c. Abolishing licensing system
4.Partnership Act	e. Formal education
5.Management as a profession	e. Cause & effect relationship
	f. 1957
	g. 1932

Q.1(C) Complete the Sentence. (05)

1. The Management of JHF is handled by the _____.
2. To manage is to forecast, to plan, to organise, to command, to coordinate and to _____.
3. 'SIDI Startup Mitra' launched on _____.
4. _____ is owned, managed, controlled and financed by the government.
5. Integration of economy and Society through cross country is called. as _____.

Q.1 (D) Answer in Sentence. (0.5)

1. What is Multinational Corporation?
2. What is SHG?
3. What is the liability of Sole trading concern?
4. What is a minor partner?
5. When did the Government launch the New Economic Policy?

Q.2) Explain the following terms/concepts (Any FOUR): (08)

1. Top Level management.
2. Liberalisation.
3. World Bank.
4. Co-operative society
5. Departmental organisation.

Q.3) Case Study (Any TWO):**(06)**

1. There is X company in which capital contribution by different entities are as follows: Madhya Pradesh Government t 35%, Maharashtra Government 35% and Government of India 30% of company.
  - i) Find out type of this company.
  - ii) Tell anyone features of this company.
  - iii) Give an example of this type of company.
2. Mr. Raghunath is running business from last 30 years. This business is ancestral business of Mr. Raghunath. Kiran and Naman, two sons of Mr. Raghunath are helping him along with their wives.
  - i) Find out type of business.
  - ii) Who is Raghunath?
  - iii) What Kiran & Naman are called?
3. While working in a company, Pranav used to give order to his subordinates about what is to be done and which work is to be done? In this organization, various employees like Pratap are doing their work assigned by Pravin. In this company, Pravin submit his report of work completion to Pranav after completing the work done by the employees like Pratap.
  - i) Identify different levels of management in above mentioned company.
  - ii) Find the level of Pranav in management of company.
  - iii) State the level of management of Pratap in this company.

Q.4) Distinguish Between (Any THREE):**(12)**

1. Top level Management & lower level management
2. Private Company & Public Company
3. Globalisation & Liberalisation
4. Sole trading & Partnership firm

Q.5) Answer in brief (Any TWO)**(08)**

1. State any four feature of NABARD
2. State any four functions of lower level management
3. State any four features of Joint Hindu family business

Q.6) Justify the following statements (Any TWO):**(08)**

1. The Liability of sole traders is unlimited.
2. MNC has a worldwide existence.
3. Management is a group oriented action
4. Management is a science.

Q.7) Attempt the following (Any TWO):**(10)**

1. Explain the features of management
2. Impact of new economic policy on business and industry
3. Explain the types of partners.

Q.8) Answer the following (Any ONE):**(08)**

1. What is partnership? Explain its merits and demerits.
2. What is Management? Explain levels of Management.

Seat No: _____

Std /Div : _____

RIZVI COLLEGE OF ARTS, SCIENCE AND COMMERCE

APPLICATION BASED TEST : 2024-25

SUB: ORGANISATION OF COMMERCE AND MANAGEMENT

MARKS : 20

STD: F.Y.J.C

TIME :1 HOUR

Supervisors Sign:

Examiner's Sign:

I) Choose the correct option.

(10 Marks)

- 1) Management is _____ oriented action
a) Policy b) Agreement c) Goal
- 2) The art of getting things done through others is known as _____.
a) Management b) Profession c) Organising
- 3) The new Industrial Policy was formulated in the year _____.
a) 1947 b) 1951 c) 1991
- 4) Globalization is concerned with the _____ market.
a) global b) local c) rural
- 5) The lifeblood of a business is _____.
a) Raw Materials b) Finished Goods c) Finance
- 6) The World Bank came into existence on _____.
a) 1991 b) 1944 c) 2024
- 7) Advisor and Mentor for MSME's is _____.
a) NABARD b) World Bank c) SIDBI
- 8) _____ companies have public accountability.
a) MNC b) Private c) Government
- 9) 'One man show' type of business organization _____.
a) Partnership b) Joint stock company c) Sole proprietorship

10) The liability of Karta is _____.

- a) Limited   b) Unlimited   c) Flexible

II) Find the odd one out.

(5 Marks)

- 1) Tea, Milk, Coffee, Machinery
- 2) Indian Post, Indian Railways, Bank Of India, Air India.
- 3) Coir, Handicrafts, Spare parts, Handloom
- 4) Banking, Insurance, Transport, Manufacturing
- 5) General Stores, Hawker, Cheap Jacks, Peddlars

III) True or False.

(5 Marks)

- 1) The Minister in charge of the Ministry is the head of the departmental organisation.
- 2) Partnership agreement may be oral or written.
- 3) The liability of a sole trader is limited.
- 4) The Board of Directors manage the business of the Joint Stock Company.
- 5) Public sector organizations are owned by Individuals.

LIG
5-3-25

Rizvi College of Arts, Science & Commerce

Final Examination

Std: XI

Subject: BK & Accountancy

Marks: 80

Q1.A. Select the most appropriate answer from the alternatives given below and rewrite the sentences: (5 Marks)

- The difference between assets and liabilities is called _____.
(a) capital (b) drawing (c) income (d) expenses
- _____ is a statement which shows the financial position of business on a specific date.
(a) Trading A/c (b) Trial Balance (c) Profit & Loss A/c (d) Balance Sheet.
- Suspense A/c is opened when _____ does not tally.
(a) Balance Sheet (b) Trading A/c (c) Profit & Loss A/c (d) Trial Balance
- Depreciation is charged only on _____ assets.
(a) fixed (b) current (c) non-performing (d) fictitious.
- When a cheque is deposited and collected by bank, pass book is _____.
(a) dishonoured (b) debited (c) credited (d) not recorded

B. Write the word, term or phrase which can substitute each of the statements: (5 Marks)

- Person who maintains petty cash book.
- Subsidiary book in which return of goods sold on credit is recorded.
- The entry which is recorded on both sides of cash book.
- Page number of ledger to which an entry is posted.
- Brief explanation of journal entry.

C. Do you agree/disagree with the following statement: (5 Marks)

- Further capital introduced during the year increase profit.
- Indirect expenses are debited to trading account.
- The agreement of trial balance is not affected when a transaction is not recorded at all in the original book.
- Depreciation is non-cash expense.
- Pay-in-slip is used for depositing cheque in to bank.

D. State whether the following statements are true or false with reason. (5 Marks)

- Cash sales are entered in sales journal.
- A Trial balance can agree in spite of certain errors.

QII. Enter the following transactions in Cash Book with cash and bank columns of Khan & sons: (10 Marks)

- Jan 1 Cash in hand Rs.35000 and bank overdraft Rs.25000.
 5 Received a bearer cheque from Mrs. Suma Rs. 5000.on account.
 10 Sold goods Rs.7000 @ 10% C.D. and amount received by a cross cheque.
 15 Deposited Mrs. Suma's cheque into bank.
 20 Paid Rent Rs.2000 in cash and Rs. 1500 by cheque.
 25 Received Interest Rs. 15000 by cross cheque and deposited same into bank.
 28 Purchased goods from Mr. Akbar for Rs. 20000 and paid half amount in cash and half by cheque.
 30 Sold furniture for Rs.4500.

OR

QII. Journalize the following transactions in the books of Mr. Ashok: (10 Marks)

2025

- Jan. 1 Started business with cash Rs.200000.
 6 Deposited Rs.50000 into bank of India.
 11 Purchased goods from Mr. Javed for Rs.40000 @ 10% T.D.
 16 Sold goods to Mrs. Seema for Rs.30000 @10% T.D
 19 Purchased Laptop for Rs.35000 and amount paid by cheque.
 21 Received a cheque of Rs.27000 from Mrs. Seema on account.
 23 Cash purchase Rs.8000.
 27 Issue a cheque to Mr. Javed for the amount due.
 29 Received Dividend Rs. 2000 by cheque.
 31 Paid to Mr. Suleman on behalf of Mr. Usman Rs.5000.

QIII. Mrs.Swati keeps her books of account by single entry system. Following are the details of business (10 Marks)

Particulars	1-04-2022	31-3-2023
Creditors	42,000	50,000
Plant & Machinery	60,000	60,000
Sundry Debtors	28,000	40,000
Stock	38,000	42,000
Motor Van	25,000	25,000

Additional Information:

1. She spent Rs.75000 for domestic purpose.
2. She sold her personal motor bike for Rs.45000 and brought the proceed into the business.
3. Depreciate Plant & Machinery @5% p.a. and Motor Van @10% p.a.
4. Rs. 2000 is written off as bad debts and provide 10% p.a. R.D.D. on sundry debtors.

OR

QIII. From the following transactions prepare Cash A/c, Bank A/c and Sales A/c and balance the same in the books of Mr. Abid (10 Marks)

2025.

2

- Jan1 Started business with cash Rs.150000
 3 Deposited Rs.60000 into bank.
 5 Cash purchase Rs.70000 and Cash sales Rs.50000
 8 Paid Rent by cheque Rs.5000 and Salary in cash Rs.10000.
 12 Furniture worth Rs.8000 purchased and amount is paid by cheque.
 15 A crossed cheque received for Dividend Rs.11000.
 18 Issued a cheque for Rs. 18000 to Mr. Tanveer for purchase of goods.
 21 Sold goods worth Rs.20000 to Miss Insha @10% T.D.
 23 Received half the amount in cash and balance by cross cheque from Miss. Insha for the amount due.
 25 Mr. Abid withdrew Rs.3500 for personal use.
 28 Commission received Rs.3000
 31 Paid Life insurance premium Rs.7500 in cash.

QIV. From the following information prepare columnar Petty cash book kept on Imprest System in the books of Mrs. Sajeeda (8 Marks)

2025.

- Jan.1 Cash in hand Rs.450
 1 Received Rs.1050 from the head cashier.
 7 Purchased Stationery for Rs.278.
 14 Paid for Postage Rs.137.
 20 Paid Taxi fare Rs.83.
 23 Paid Carriage Rs.113
 27 Paid for Refreshment to staff Rs.231.
 30 Purchased a chair for office Rs.450.

OR

QIV. Mrs. Noori Khan gives you the following information and ask you to prepare Purchase book, Sales book, Purchase Return book and Sale Return book. (8 Marks)

2025

- Jan.1 Bought goods from Mr. Lambu for Rs. 40000 and sold the same to Mr. Tingu for Rs.50000.
 10 Mr. Tingu return goods of Rs.5000 which we returned to Mr. Lambu.
 15 Invoiced goods to Mrs. Shabana for Rs.15000.
 21 Purchased goods from Mr. Patil for Rs.20000 @10% T.D.
 27 Issued a debit note to Mr. Patil for goods returned for Rs.500 (gross).
 31 Sent a credit note to Mrs. Shabana for goods returned Rs.700 (Net).

QV. Classify the following accounts in Personal, Real and Nominal accounts: (8 Marks)

1. Drawing A/c	9. Discount A/c
2. Carriage A/c	10. Loss by theft A/c.
3. Cash A/c	11. Insurance Premium A/c
4. Goods A/c	12. Printing A/c.

5. L.I.C. of India A/c
6. Outstanding wages A/c
7. Rosary High school A/c.
8. Motor Car A/c

13. Mr. Mogli A/c.
14. Goodwill A/c.
15. Loose tools A/c.
16. B.E.S.T. A/c.

OR

QV. Give any 8 reasons for difference between cash book balance and pass book balance.

(8 Marks)

QVI. Kangal Company purchased Furniture for Rs.70000 on 1st April 2021. On 1st July 2022 additional Furniture costing Rs.50000 was purchased. On 30th June 2023 the Furniture purchased on 1st April 2021 was sold for Rs.55000 and a new Furniture was purchased for Rs.30000. Depreciation is charged on 31st March every @ 10% p.a. under Fixed Installment method. Prepare Furniture A/c and Depreciation A/c for the year ended 31st March 2021-2022, 2022-2023, 2023-2024.

(12 Marks)

QVII. From the following Trial Balance of Mr. Riyaz-you are required to prepare Trading A/c, Profit & Loss A/c for the year ending 31st March 2024 and Balance Sheet as on that date:

(12 Marks)

Trial Balance as on 31st March 2024

Particulars	Amounts	Particulars	Amounts
Advertisement	12000	Sales	258000
Machinery	90000	Capital	242000
Insurance	1500	Purchase Return	1000
Sales Return	3000	Creditors	31000
Purchase	176000	R.D.D	1500
Debtors	41000	Discount	2500
Stock[1/4/2023]	25000		
Bad debts	500		
Building	120000		
Drawing	32000		
Carriage Inward	5000		
Rates & Taxes	7000		
Salaries	11000		
Wages	12000		
	536000		536000

Adjustment:

1. Closing stock is valued at cost price Rs. 45000 and Market price Rs.40000
2. Write off Bad debts Rs.1000 and provide 5% reserve for doubtful debts on debtors.
3. Charge depreciation on Machinery @10% p.a.
4. Outstanding Salary Rs.1000.

RIZVI COLLEGE OF ARTS, SCIENCE & COMMERCE

APPLICATION BASED TEST (FYJC)

SUB: Book- Keeping & Accountancy (BK)

Marks: 20

Time: 1 Hr

NAME: _____ STD: _____

Roll No: _____ Date: _____ Supervisor's Sign: _____

I. Fill in the blanks/Complete the sentences (5Mks)

1. Debit Balance of Trading Account indicates _____.
2. Depreciation Account is a _____ account.
3. In purchase book, goods purchased on _____ are recorded.
4. Credit balance shown by a bank column in cash book is _____.
5. The first book of original entry is the _____.

II. Correct the following statement and rewrite the statement. (5Mks)

1. Cash discount is not recorded in the books of account.
Ans: _____
2. The person who maintain petty cash book is called chief cashier.
Ans: _____
3. All direct expenses are debited to profit and loss account.
Ans: _____
4. When a cheque is deposited into bank, it is credited in cash book.
Ans: _____
5. Temporary account opened to rectify the entry is known as Secret A/c.
Ans: _____

10/3/25

RIZVI COLLEGE OF ARTS, SCIENCE AND COMMERCE

FINAL EXAMINATION 2024-25

SUB: ECONOMICS

CLASS: FYJC COMMERCE/ARTS

TIME: 3HRS

MARKS: 80

Q1. A. complete the statement by choosing the correct alternatives.

5 marks

1. The most liquid asset is .....
a. Money b. Gold c. Building d. Car
2. Difference between birth rate and death rate is known as .....
a. Morality rate b. death rate c. survival rate d. literacy rate
3. Unemployment found in towns and cities are called .....
a. Urban unemployment b. rural unemployment c. seasonal unemployment d. cyclical unemployment.
4. After independence India had adopted .....
a. Socialism b. Capitalism c. Mixed economy d. Communism
5. The Vice-chairman of NITI Aayog is appointed by .....
a. President b. Prime Minister c. Finance Minister d. Governor

B. Find the odd word out

5 marks

1. Not a good quality of money: a. Portability b. Homogeneity c. Changing value of money d. Cognizability
2. Calories: a. 2400 b. 1800 c. 2100 d. 2250
3. Service sector: a. computer service b. Horticulture c. tourism d. Restaurant
4. Stages of demographic transition: a. first stage b. second stage c. third stage d. fourth stage
5. Liberalization dealt with: a. MRTP b. FERA c. SEBI d. NTPC

C. Complete the co-relation.

5Marks

1. India : Rupee :: America :
2. Rural area : :: urban area : 2100 calories
3. Seasonal unemployment: Tourist guide :: : Graduates
4. First five year plan : agriculture development :: second five year plan :
5. Loan for marriage : unproductive :: Loan for purchase tractor :

D. Give economic term

5 marks

1. Money not accounted for in the bank and not disclosed to the government.
2. Investment done by foreign companies in our country.
3. Unemployment found in village.
4. Poverty that cannot be completely eradicated.
5. Conscious and deliberate choice of economic priorities by some public authorities.

Q2.A. Identify and explain the concepts from the given illustration (any three)

6 marks

1. Babanrao deposits his money in a nationalized bank.
2. Raoji purchased new tractor for his farm by taking a loan.
3. For a certain period of time China had adopted the policy of one child per family.
4. Use of new technology in printing industry has led to unemployment among several workers.
5. Sayali's mother maintain a book of accounts for household purpose and plans the expenditure accordingly.

2. B. Distinguish between (any three)

6 marks

1. Paper money and plastic money
2. Short term loan and Long term loan
3. Birth rate and death rate.
4. Urban poverty and rural poverty.
5. Public sector and Private sector

Q3. Explain the following question in brief (any three)

12 marks

1. Explain the primary functions of money.
2. Explain the significance of rural development (any four points).
3. Explain the causes of low death rate (any four points).
4. Explain the causes of unemployment (any four points).
5. What are the measures taken for liberalisation? (Any four points)

Q4. State with reason whether you agree or disagree with the following statements (any three)

12marks

1. Unproductive loans are economically justified.
2. Death rate is falling rapidly in India.
3. Relative poverty is universal by nature.
4. There are no unemployment in rural areas.
5. Liberalisation has permitted use of foreign technology.

Q5. Study the following table, diagram, passage and answer the questions

Given below. (Any two)

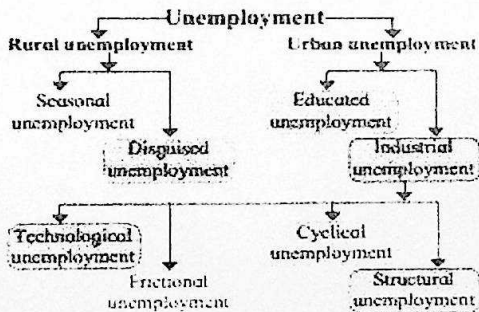
8 marks

1. Read the passage and answer the following questions.

Government of India has launched an ambitious programme of 'Bharatnet' for rural India by keeping in mind today's modern era. More than one lakh rural (Grampanchayat) areas have been connected under Bharatnet high speed broadband scheme. Maharashtra has become the best performing state. East Uttar Pradesh, Chhattisgarh, Rajasthan and Jharkhand has also placed among the best performing states in the first phase of Bharatnet broad band connection scheme.

1. Why did the Government of India launch the Bharatnet project?
2. How many Grampanchayats have received the internet services?
3. 'Internet has brought the world closer' - Express your views on it.

2. Observe the following chart and answer the following questions.

1. A worker is thrown out of job because of computerisation. Name the type of unemployment?
2. In spite of being a graduate, Vansant is sitting idle at home.

3. Draw a population growth curve from the given data.

Year	1951	1961	1971	1981	1991	2001	2011
Population (in crores)	36.1	43.9	54.8	68.3	84.6	102.7	121.02

Q6. Answer the following in details (Any two)

16 marks

1. What are the causes of high birth rate?
2. Explain the types of industrial unemployment in India.
3. Define Economic planning and explain the features Economic planning in India.

***

Roll No: _____ Name of student : _____

Date : _____ Class: & Div.: _____ Supervisor's Sign. _____

Q1. Choose the correct option:

(4)

1. Arrange in the order of evolution of money.

(a) Metallic money (b) Animal money (c) Matallic coins (d) Commodity money

Options: 1) a,b,c,d 2) b,d,a,c 3) d,c,a,b d) c,a,b,d

Ans: _____

2. Incorrect reasons for population explosion in india.

(a) Illiteracy (b) Universalization of Marriage (c) Joint family system

(d) Upliftment in lifestyle

Options: 1) a and b 2) c and d 3) a, b and c 4) d

Ans: _____

3. Introduction of computer causes _____ unemployment.

(a) Technological (b) Structural (c) Frictional (d) cyclical

Option: 1) a 2) c 3) d 4) b

Ans: _____

4. _____ poverty is a universal phenomenon.

(a) Relative (b) Absolute (c) Rural (d) Urban

Option: 1) a 2) d 3) b 4) c

Ans: _____

Q2. Find the odd word out:

(4)

1. Not a metallic money: Silver, Stones, Aluminium, Nickel

Ans: _____

2. Colors of Ration card: White, Green, Saffron, Yellow

Ans: _____

3. Urban Unemployment: Educated, Industrial, Disguised, Tecnological

Ans: _____

4. Causes of high birth rate: Illiteracy, Preference for male child, Expansion of industrial Sector, Joint family system

Ans: _____

Q3. Complet the correlation:

(4)

1. Primary function of money : Medium of exchange:: _____ : Transfer of value.
2. _____:Disguised unemployment:: Urban unemployemr : Industrial unemployment
3. Rural Area: _____ : Urban Area : 2100 calories.
4. Abolition of MRTP Act: Liberalization :: Convertibility of rupee: _____.

Q4. Give Economic term .

(4)

1. The act of exchanging goods for goods. _____
2. Loan up to a period of five years. _____
3. Situation where people willing to work but unable to work. _____
4. The transfer of ownership from public sector to private sector. _____

Q5. Study the following situation and express your opinion.

(4)

India is experiencing population explosion. Since 1951 to 1971 population increased from 36.1 crores to 54.8 crores and then it increased more than 3 times in 2011 to 121.02 crores during there 3 decades.

Q1) What do you mean by Polulation explosion?

(2)

Ans.

Q2) Explain your view on rapid growth of Population in India.

(2)

Ans.

Q.1.) A. Complete the correlation

5marks

5/3/25

1. Barter System: Goods, Modern Economy: _____
2. _____ : Disguised unemployment : Urban unemployment : Industrial unemployment
3. Non institutional source: Money Lender, _____ : NABARD
4. Transport: Economic Infrastructure, Health: _____
5. Commodity money: Shells; _____ : credit card.

Q.1.) B. Give economic term

5marks

1. Money not accounted for in the bank and not disclosed to the government.
2. Difference between birth rate and death rate.
3. Programme introduced to reduce birth rate in the year 1952.
4. Transfer of ownership from public to private sector.
5. Conscious and deliberate choice of economic priorities by some public authority.

Q.1.) C. Complete the following statements

5marks

1. Productive loans are economically justified because.....
  - a) They are related to agricultural production
  - b) They are used for personal consumption
  - c) They help in eradication of poverty
  - d) They improve the quality of life of the people
2. The quality of life of the rural people can be improved by.....
  - a) Providing safe drinking water, health and hygiene facility
  - b) Effective implementation of land reforms
  - c) Providing subsidized credit reform
  - d) Reducing rural inequality
3. After Independence, India had adopted.....
  - a) Socialism
  - b) Capitalism
  - c) Mixed economy
  - d) Communism
4. The New Economic Policy approved foreign technology in .....
  - a) Cottage industries
  - b) Small scale industries
  - c) Micro enterprises
  - d) High priority industries
5. At present, the number of industries reserved for public sector has been reduced to.....
  - a) 3

- c) 7
- d) 2

5marks

D) Find the odd word out

URBAN UNEMPLOYMENT

Educated unemployment, Industrial unemployment, disguised unemployment, Technological unemployment

AVERAGE PER CAPITA DAILY CALORIES

2400, 2100, 2250, 2520

FAMILY WELFARE PROGRAMME

Maternal, child health, Nutrition, Self-employment

COLOURS OF RATION CARD

White, Green, Saffron, Yellow

PRIVATISATION

Disinvestment, NRB, SEBI, BIFR

A. Identify and explain the following concept (ANY 3)

6marks

1. Charu used her debit card to purchase a shirt for her younger brother.
2. Damaji borrows loan from a credit society established in the village this season rather than asking it from money lender.
3. In Mumbai city, public transport service is largely affected due to the growing population.
4. Use of new technology in the printing industry has led to unemployment among several workers.
5. Urmi's family live in a situation whereby they are not able to fulfil even the basic needs of life such as food, clothing and shelter.

B. Distinguish between (ANY 3)

6marks

1. Paper Money and Plastic Money
2. Birth Rate and Death Rate
3. Absolute Poverty and Relative Poverty
4. Privatization and Liberalization
5. Rural Poverty and Urban Poverty

3) Answer the following questions (ANY 3)

12marks

1. Explain the term Rural Development. What are its significance?
2. Explain the causes of low death rate.
3. Explain the causes of unemployment.
4. What are the causes of Poverty?
5. What are the major achievement of Economic Policy 1991.

State with reasons whether you agree or disagree with following statements

(ANY 3) 12marks

1. There are many good qualities found in modern currency.
2. Death rate is falling rapidly in India.
3. Relative poverty is universal by nature

5. Human resources play an important role in economic development.

Q. 5) Study the following table, figure, passage and answer the questions given below
(ANY 2) 8 marks

1. Read the passage carefully and answer the following

The Finance Minister of the Central Government presents the Union Budget before the Parliament during the month of February every year. The budget also referred to as the annual financial statement reflects the estimated receipt and expenditure of the government for a particular financial year that begins on 1st April and ends on 31st March. Changes in the tax structures are suggested in the budget. Besides this provisions are also made for allocating expenditure on defense, education, research and development etc. The date for presenting the budget has been shifted to 1st of February every year. This enables generation of funds well in advance prior to the commencement of the financial year.

1. Where the Union Budget is usually presented?
2. What all aspects are considered while preparing the budget?
3. Why is the date for presenting the budget shifted to the 1st of February?
4. Explain the term 'Budget'.

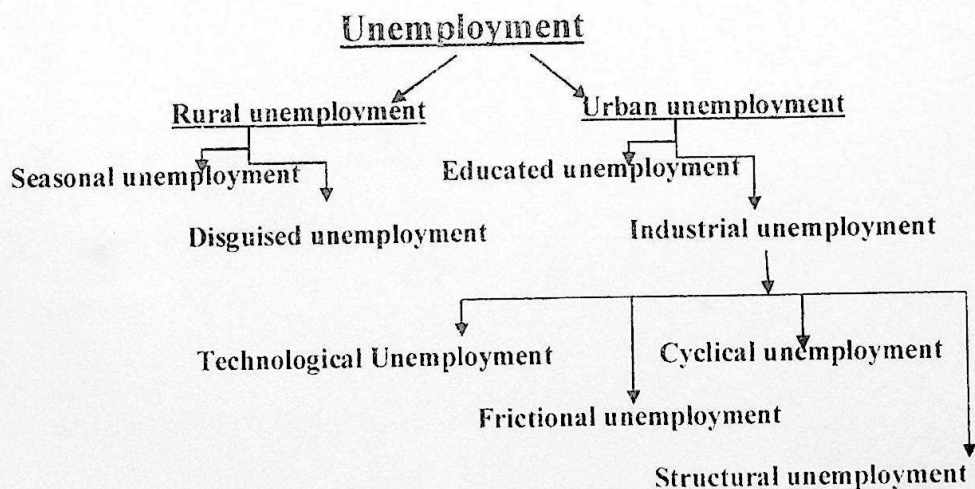
2. Observe the below Table and answer the Following

Marks	30	10	20	40	50
No. of Students	13	4	7	8	6

A) Write the Formula of Q1 and Q3

B) Find out the Cumulative Frequency of the Last Value in the above Data

3. Observe the following chart and answer the following questions.

- unemployment.
-) Sharad was forced to return back to India from USA due to depression in IT industry.
  -) In spite of being a graduate, Vasant is sitting idle at home.
  -) Give examples of structural unemployment.

16marks

Answer in detail (ANY 2)

- . Explain the types of Industrial unemployment in India.
- . Assess various measures undertaken to eradicate poverty.
- . Explain the features of Economic Planning.

***** FINISH *****

APTITUDE BASED TEST (ABT) EXAMINATION-2024-25

SUB: ECONOMICS

CLASS: XI COM/ARTS

TIME: 1 HOUR MARKS: 20

DATE: _____ ROLL NO. _____ Supervisor sign _____

Q1. Choose the correct option.

4 Marks

1. Incorrect reasons for population explosion in India.

(a) Illiteracy (b) Universalization of Marriage (c) Joint family system

(d) Upliftment in lifestyle

Options: 1) a & b 2) c & d 3) a, b & c 4) d

Ans. _____

2. _____ poverty is universal phenomenon.

(a) Relative (b) Absolute (c) Rural (d) Urban

Option: 1) a 2) d 3) b 4) c

Ans. _____

3. Economic Effect of unemployment _____

(a) Loss of Human Dignity (b) Social tension and unrest

(c) Helplessness (d) waste of human resource

Option: 1) a & b 2) c & b 3) d 4) a, b, c & d

Ans. _____

4. New Economic Reforms have been introduced under the prime Ministership of _____

(a) Dr. Manmohan Singh (b) Rajiv Gandhi (c) Indira Gandhi (d) Narshimha Rao

Option: 1) a 2) b 3) c 4) d

Ans. _____

Q2. Complete the correlation.

4 Marks

1. Primary function of money: Medium of exchange :: _____ : Transfer of value.

2. Commodity money: Sells :: _____ : Credit Cards

3. Medium Term Credit: 5 Years :: Short Term Credit: _____

4. Family planning programme: 1952 :: National Population policy: _____

Q3. Find the odd word.

4 Marks

1) Urban Unemployment: Educated, Industrial, Disguised, Technological.

2) Colours of Ration card: White, Green, Saffron, Yellow.

- 3) New Economic Policy: Liberalisation, Privatisation, Globalisation, Demonetization.
- 4) Calories: 2400, 1800, 2100, 2250.

Q4. Give economic term.

4 Marks

- 1. The act of exchanging goods for goods.
- 2. Situation where people able & willing to work but unable to get a job
- 3. Provisions for making payments in future
- 4. Policy that provided incentives to the exporters

Q.5. Study the following situations and express your opinion:

4 Marks

Agriculture is the backbone of Indian economy to being about increase in agricultural production, various programme have been introduced through economic planning; like expansion of irrigation facilities, infrastructural development, improving health and nutrition of the rural masses, increasing rural employment etc.

Modern technology has increased agricultural mechanization, As a result, industries supplying the modern farms inputs have grown at a rapid rate. It has increased the demand for agricultural credit. It improved the productivity. So farmers have become market oriented.

But, the effects of modern technology prevail only in certain selected areas and the rest of the country is not yet suitable for modern technology.

Therefore, a low cost technology has to be introduced for overall rural development.

- 1. High light the programmes introduced to increase agricultural production:

- 2. Express your view on necessity to increase low cost technology.

RIZVI COLLEGE OF ARTS, SCIENCE & COMMERCE
FYJC ANNUAL EXAMINATION

STD: XI Com

Sub: Mathematics

Time: 3 Hours

Marks: 80

Instruction: All questions are compulsory

SECTION (I)

Q1: [A] Select and write the correct answer of the following multiple choice type of questions: (6)

1. Find the inclination of a line whose slope is $\sqrt{3}$
(a) $\pi/3$ (b) 2π (c) π (d) $2\pi/3$
2. $\lim_{x \rightarrow 0} (1+x)^{1/x} =$ _____
(a) 0   (b) e   (c) $1/2$ (d) x
3. What is the derivative of x^{12} _____?
(a) $12x^{11}$ (b) $12x^{10}$ (c) x^{12} (d) 0
4. If $p(x)$ is a polynomial, then $\lim_{x \rightarrow a} p(x) =$ _____
(a) $p(x)$ (b) $p(a)$ (c) x   (d) 0
5. Find the slope of the line which passes through (2,-1), (4,3)
(a) 2   (b) 4   (c) 8   (d) 10
6. If $y = u.v$ then $\frac{dy}{dx} = u \cdot \frac{du}{dx} +$ _____.
(a) $\frac{dv}{dx}$ (b) $v \cdot \frac{du}{dx}$ (c) $\frac{du}{dx}$ (d) 0

[B] State whether the following statements are True or False: (03)

1. The derivate of k (constant) w.r.t.x is zero.
2. If θ is inclination of line, the slope of line, $m = \tan \theta$

3. $\lim_{x \rightarrow 0} \left[\frac{a^x - 1}{x} \right] = \log a$

[C] Fill in the following blanks: (03)

1. Non-vertical lines having slopes m_1 , and m_2 are perpendicular to each other if and only if $m_1 \times m_2 =$ _____.

2. $\frac{d(x^n)}{dx} =$ _____.

3. A function is continuous from right at a if $\lim_{x \rightarrow a} f(x) =$ _____.

Q2: [A] Attempt any two of the following questions:

(06)

1. Examine the continuity of,

$$f(x) = x^3 + 2x^2 - x - 2, \text{ at } x = -2$$

2. Differentiate the following

$$\text{w.r.t. } x \quad y = x^3 \cdot \log x$$

3. If the x and y-intercepts of the line L are 2 and 3 respectively then find the slope of line

[B] Attempt any two of following questions:

(08)

(1) Evaluate the following limits.

$$\lim_{z \rightarrow 2} \left[\frac{z^2 - 5z + 6}{z^2 - 4} \right]$$

(2) Find the derivatives of the following w.r.t. x

$$y = x\sqrt{x} + \log x - e^x$$

(3) The vertices of a triangle are A (3, 4), B (2, 0) and C (-1, 6) Find the equation of the

(a) Side BC

(b) The median AD

Q3: [A] Attempt any two of the following questions:

(06)

(1) If A (1,3) and B (2,1) are points, find the equations of the locus of point p such that PA=PB

(2) Evaluate the $\lim_{x \rightarrow -2} \left[\frac{-2x-4}{x^3+2x^2} \right]$

(3) If origin is shifted to the point O'(1,3) the axes remaining parallel to the original axes, find the old co-ordinates of the points

(a) A (5, 4)

(b) B (3, 3)

[B] Attempt any one of the following questions:

(04)

(1) Differentiate the following w.r.t. x $\sqrt{x} (x^2+1)^2$

(2) Examine whether the function is continuous at the point at x = 2 where

$$f(x) = x^3 - 2x + 1, \text{ If } x \leq 2$$

$$= 3x - 2, \text{ If } x > 2, \text{ at } x = 2$$

(04)

[C] Attempt any one of the following activity:

(1) Find the equation of the line passing through the points A (2,0) and B (3,4)

Solution: Given A (2, 0) and B (3, 4) equation of the line passing through A, B is

$$\frac{x - x_1}{x_2 - x_1} = \frac{y - y_1}{y_2 - y_1}$$

$$\frac{x - 2}{3 - 2} = \frac{y - 0}{4 - 0}$$

$$\frac{x - 2}{1} = \frac{y - 0}{4}$$

$$\therefore 4(x - 2) = y$$

$$\therefore 4x - 8 = y$$

$$\therefore 4x - y - 8 = 0 \text{ is the equation of the line}$$

(2) Differentiate the following w.r.t.x

$$y = e^x \cdot \log x$$

Differentiating w.r.t.x

$$\frac{dy}{dx} = u \cdot \frac{dv}{dx} + v \cdot \frac{du}{dx}$$

$$\frac{dy}{dx} = e^x \frac{d(\log x)}{dx} + \log x \frac{d(e^x)}{dx}$$

$$= e^x \left(\frac{1}{x}\right) + \log x \cdot e^x$$

$$= e^x \left(\frac{1}{x} + \log x\right)$$

SECTION II

Q4: [A] Select and write the correct answer of the following multiple choice type of questions:

(06)

(1) If a distribution is symmetric then,

(a) Mean = Median = Mode (b) Mean $\geq$ Median $>$ Mode

(c) Mean $<$ Median $<$ Mode (d) Mean = Median = Mode

(2) The value of 8! is _____

(a) 40,320

(b) 50,220

(c) 22,05

(d) 20,225

(3) An event which contains all the outcomes of a sample space S is called _____

(a) Simple Event (b) Sure Event (c) Null Event (d) Complementary Event

(4) The following inequalities $x \geq 3$; $y \geq 2$ lies in the quadrant _____.

(a) Ist

(b) IInd

(c) IIIrd

(d) IVth

(5) Profit is calculated on
(a) Selling price (b) Cost price (c) List price (d) Invoice price

(6) Skewness is lack of _____ frequency distribution.
(a) Symmetric (b) Asymmetric (c) Negative (d) Equal

[B] State whether the following statements are True or False: (03)

- (1) If $Sk_p = 0$ the distribution is symmetric
- (2) Two events are said to be Mutually Exclusive if $A \cap B = S$
- (3) A permutation is an arrangement in a definite order of a number of objects taken some or all at the time.

[C] Fill in the following blanks (03)

- (1) Evaluate $(8 - 6)! = \dots\dots\dots$
- (2) If A and B are exhaustive, then $p(A \cup B) = \dots\dots\dots$
- (3) The formula for SK_b is $\dots\dots\dots$

Q5: [A] Attempt any two of the following questions: (06)

- (1) For a data set with upper quartile equal to 55 and median equal to 42. If the distribution is symmetric, find the value of lower quartile.
- (2) A coin and a dice are tossed. State sample space of following events.
(a) A: Getting a head and an even number.
(b) B: Getting a prime number.
(c) C: Getting a tail and perfect square.

(3) Find n if ${}^n C_8 = {}^n C_{12}$

[B] Attempt any two of the following: (08)

- (1) Two cards are drawn from a pack of 52 cards find the probability that.
(a) Both are black. (b) Both are diamonds. (c) Both are ace cards.

(2) Find the SK_p for the following set of observations.
17, 17, 21, 14, 15, 20, 19, 16, 13, 17, 18.

(3) Find the graphical solution of the following system of linear in equations:
 $x - y \leq 0$, $2x - y \geq -2$

Q6: [A] Attempt any two of the following (06)

(1) Evaluate $\frac{n!}{r!(n-r)!}$ for $n = 8$, $r = 6$

(2) What would be the simple interest on an amount of ₹ 9,600 at the rate of 6% per annum after 3 years?

- (3) The mean and variance of the distribution is 60 and 100 respectively. Find the mode and median of the distribution if $Sk_p = -0.3$

[B] Attempt any one of the following

(04)

- (1) Two dice are thrown together. What is the probability that the sum of the numbers on two dice is 5 or number on the second die is greater than or equal to the number of the first die?

(2) Find n if: $\frac{n}{8!} = \frac{3}{6!} + \frac{1}{4!}$

[C] Attempt any one of the following activity:

(04)

- (1) For a data set sum of upper and lower quartiles is 100, difference between upper and lower quartiles is 40 and median is 30. Find the co-efficient of skewness.

Solution: Given: $Q_3 + Q_1 = 100$

$$Q_3 - \square = 40$$

$$M = 30$$

Bowley's co-efficient of skewness,

$$Sk_p = \frac{Q_3 + Q_1 - \square}{Q_3 - Q_1}$$

$$= \frac{100 - 2(30)}{40}$$

$$= \frac{100 - \square}{40}$$

$$= \frac{40}{40}$$

$$Sk_p = \square$$

2. Find n, if: $(n+3)! = 110 (n+1)!$

Solution: $(n+3)! = 110 (n+1)!$

$$(n+3)(n+2)\square(n+1)! = 110(n+1)!$$

$$\therefore (n+3)(n+2) = \square$$

$$\therefore n^2 + \square + 6 = 110$$

$$\therefore n^2 + 5n - \square = 0$$

$$\therefore (n+13)(n-8) = 0$$

$$\therefore n+13 = 0 \text{ or } n-8 = 0$$

$$\therefore n = \square \text{ or } n =$$

Since $n \in \mathbb{N}$, $n \neq -13$

$$\therefore n = \square$$

RIZVI COLLEGE OF ARTS, SCI. & COMMERCE

FINAL EXAM (2025)

SUBJECT: ENGLISH

STD: FYJC

MARKS:80
TIME: 3Hours

Q.1 (A) Read the extract given and complete the Activities (12 Marks)

When he came to Mrs. Adis's cottage he paused a moment. Only a small patch of grass lay between it and the road, and he looked in at the lighted, uncurtained window. He could see Mrs. Adis stooping over the fire, taking some pot or kettle off it. He hesitated and seemed to wonder. He was a big, heavy, working man, not successful, judging by the poverty his appearance. For a moment he made as if he would open the window, then he changed his mind and went to the door instead.

He didn't knock, but walked straight in. The woman at the fire turned quickly round. 'What, you, Peter Crouch!' she said. 'I didn't hear you knock.' 'I didn't knock ma'am. I didn't want anybody to hear.' 'How's that?' 'I'm in trouble.' His hands were shaking a little. 'What have you done?' 'I shot a man, Mrs. Adis. 'You?' 'Yes - I shot him.' 'You killed him?' 'I don't know.' For a moment there was silence in the small, stuffy kitchen. Then the kettle boiled over and Mrs. Adis mechanically put it at the side of the fire.

She was a small, thin woman with a brown, hard face, on which the skin had dried in innumerable small, hair like wrinkles. She was probably not more than forty-two, but life treats some women hard in the agricultural districts of Sussex, and Mrs. Adis life had been harder than most.

'What do you want me to do for you Peter Crouch? She said a little sourly Let me stay here a bit. Is there nowhere you can put me till they've gone? Who's they? The keepers, Oh you've had a quarrel with the keepers, have you?'

1. Arrange the events according to their occurrence in the passage: (02 Marks)

- i. Peter didn't know because he did not want anybody to hear.
- ii. Peter could see Mrs. Adis bend over the fire taking some pot or kettle off it.
- iii. Peter wanted to stay in Mrs. Adis's house for sometime.
- iv. Mrs. Adis kept the kettle at the side of the fire as it boiled over.

2. How did Peter Crouch confess to Mrs. Adis? (02 Marks)

3. What characteristics of Mrs. Adis from the passage do you admire the most? Justify your

Answer. (02 Marks)

4. 'I didn't want anybody to hear.' This sentence implied (02 Marks)

5. Give adjective forms: (02 Marks)

(i) trouble (ii) moment (iii) silence (iv) quarrel

6. Do as directed: (02 Marks)

i. He changed his ind and went to the door (Remove 'and')

ii. He could see Mrs. Adis stopping over the fire (Replace the modal auxiliary with 'be able to.')

(B) Grammar: Do as Directed (07 Marks)

1. There is nothing better than a busy life (Make a Rhetorical Question)

2. Tina said to the teacher, "I feel very happy to help my mother at home" (Make Indirect Speech)

3. The eagle was a problem child and was disciplined severely. (Make it Complex sentence)

4. Jenessa won two prize and gold medal (Spot the Error in the given sentence & Rewrite Correctly)

5. If you eat to much you will fell ill (Spot the Error in the give sentence and Rewrite correctly)

6. One cannot always go by appearances (Rewrite using a Modal Auxiliary showing Advice/Suggestion)

7. _____ words to _____ wise is sufficient (Use the Correct Articles and rewrite)

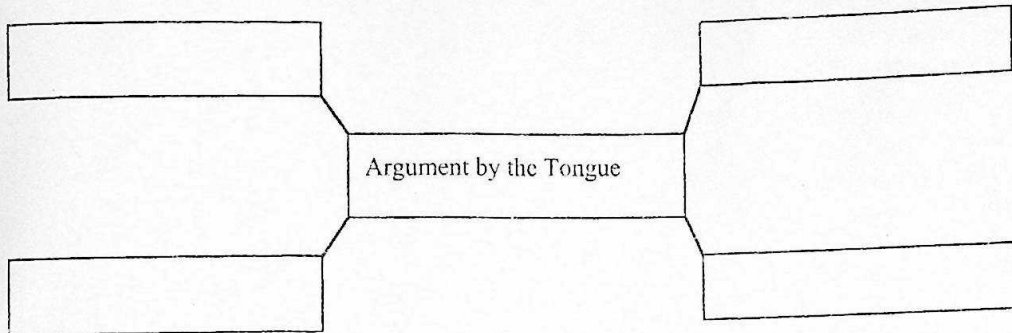
Q.II (A) Read the Extract and Complete the Activities (10 Marks)

So Tongue was the lawyer, and argued the cause
 With great deal of skill, and a wig full of learning:
 While Chief Baron Ear sat to balance the laws,
 So famed for his talent in nicely discerning.
 In behalf of the Nose it will quickly appear,
 That the Nose has had spectacles always in wear,
 And your lordship, he said, will undoubtedly find,
 Which amounts to possession time out of mind.
 Then holding the spectacles up to the court,
 'Your lordship observes they are made with a straddle
 As wide as the ridge of the Nose is; in short,
 Designed to sit close to it, just like a saddle
 That this visage or countenance had not a Nose,

Pray who would, or who could, wear spectacles then?
 On the whole it appears, and my argument shows,
 With a reasoning the court will never condemn,
 That the spectacles plainly were made for the Nose,
 And the Nose was as plainly intended for them.'

1. Complete the Web

(02 Marks)

2. How does the Lawyer Tongue defend the case of Nose? (02 Marks)
3. Do you support the poets' satire Presentation of the Judicial System? (02 Marks)
4. Name and Explain the Figure of Speech in the given line "While the Chief Baron War sat to balance the laws." (02 Marks)
5. Compose a funny Poem of Two lines with or without Rhyme on "The Spectacles" (do not copy line from given extract) (02 Marks)

(B). APPRECIATION:

(06 Marks)

Write the Poetic Appreciation of the poem given, with the help of the following points: Poet, Theme, Poetic Style, Language, Special Features, Moral of the Poem & your Own Opinions:

Earth has not anything to show more fair; Dull would he be of soul who could pass by
 A sight so touching in its majesty; This city now doth, like a garment, wear The Beauty of the
 morning; silent, Bare, Ships, towers, domes, theatres and temples lie Open unto the fields,
 and to the sky; All bright and glittering in the smokeless air.

Q.III WRITING SKILLS:

(A). Write an email in about 100-150 words to the Manager of the Local S.T. Bus depot asking for information regarding concession for students who wish to go on a study tour. (05 Marks)

(B). On the Occasion of "College Sport Day", you have been given the responsibility to compere .
 ▲ Draft a script of the same. Use these points: (05 Marks)

- Brief Introduction
- Lighting the Lamp
- Welcome the Guests
- Chief Guest Address
- Vote of Thanks.

(C). Expansion of Idea; in the following idioms / Proverbs. Expand the idea inherent, in them in about 100-150 words using the Points provided: Answer only "ONE" (05 Marks)

i. 'Speech is silver; silence is golden'

- Importance of silence
- Importance of Listening
- Speaking without Thinking

ii. 'Where there is a will, there is a way'

- Setting goals.
- Strong will
- Determination
- Perseverance

(D). Write a Review of a FILM, you saw recently, based on any four of the following points: (05 Marks)

- About the Store/Theme of the Film
- Names of the Characters (main & Supporting Roles)
- Music/Dance/Songs/Action/Direction
- Special Features/Novel Ideas
- Why did you like/not like the film?
- Should others watch this film? Why? / would you recommend it to your friends?

(E). Imagine you have to conduct an Interview of a 'Famous Actor.' With the help of the Format given, draft Questions on the given fields (Don't change the sequence of the questions) (05 Marks)

Name of the interviewee:

Field / Reputation:

Date / Venue / Time:
Duration of Interview:

Questions based on: (1) Motivation (2) Initial Preparation (3) Support (4) Idols / Teachers
(5) First Break (6) Public Response (7) Recognition (8) Dreams / Goals.

Q.IV Drama:

(A). Fill in the Blanks choosing from alternatives given: (04 Marks)

- i. A _____ has unity of time, place and actions (heroic drama, pathetic drama, one act play)
- ii. _____ is a brief introduction to the play (climax, act I, exposition)
- iii. One of the features of a One Act Play is _____ of design. (complexity, originality, simplicity)
- iv. A flat character is also known as a _____ (cartoon, caricature, parody)

(B) Match Columns: (04 Marks)

<u>'A'</u>	<u>'B'</u>
1. Allegorical Plays	(a) Folk Theatre
2. Origins of Drama	(b) Morality Plays
3. Shakespeare Era	(c) Tragedy
4. Kyd and Marlowe developed This form of drama	(d) 16 th century public Theatre. (e) Restoration period

(C) Answer the following Questions in About 50 words: (06 Marks)

- i. The Sergeant supports the Man by misguiding his comrades. Write your Views. (The Rising of the moon)
- ii. Give a character sketch of the ^{an} ~~man~~. (in the story The Rising of the Moon)
- iii. Comment on the 'Patriotic Songs' in The Rising of the moon.

(D) Answer the following Questions in About 50 words: (06 Marks)

- i. Describe the Climax Scene in your own words. Write your comments on it (An Enemy of The People)
- ii. Mayor Peter Stockmann is a Contract to Dr. Thomas Stockmann. Justify. (An enemy of The People)
- iii. Write a Character Sketch of Dr. Stockmann (An enemy of the People)

: THE END :

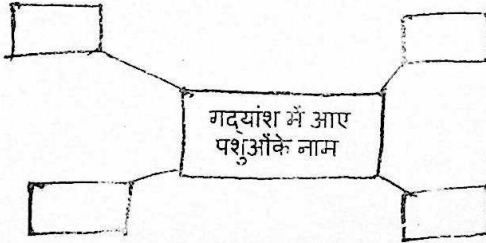
- सूचना : (1) सूचना के अनुसार गद्य, पद्य, परक पठन भाषा अध्ययन (व्याकरण) की आकलनकृतियों में आवश्यकता के अनुसार आकृतियों में ही उत्तर लिखना अपेक्षित है।
 (2) सभी आकृतियों के लिए पेन का प्रयोग कीजिए।
 (3) उपयोजित (रचना) विभाग में पढ़े न प्रश्नों के उत्तर के लिए आकृतियाँ आवश्यकता नहीं हैं।
 (4) शुद्ध, स्पष्ट एवं सुवाच्य लेखन अपेक्षित है।

{ विभाग - 1 गद्य (अंक 20) }

कृति - 1) अ) परिच्छेद पढ़कर सूचना के अनुसार कृतियाँ कीजिए : (अंक 6),

शीशम ने कहा, "ये लोग इतने ही ओछे रहते हैं, ऊँचे नहीं उठते! क्यों दादा?" दादा ने कहा, "हमारी-तुम्हारी तरह इनमें जड़ें नहीं होती। बड़े तो काहे पर? इससे वे इधर-उधर चलते रहते हैं, ऊपर की ओर बढ़ना उन्हें नहीं आता। बिना जड़ न जाने वे जीते किस तरह हैं!" इतने में बबूल, जिसमें हवा साफ छनकर निकल जाती थी, रुकती नहीं थी और जिसके तन पर काँटे थे, बोला, "दादा, ओ दादा, तुमने बहुत दिन देखे हैं। यह बताओ कि किसी वन को भी देखा है। ये आदमी किसी भयानक वन की बात कर रहे थे। तुमने उस भयानक वन को देखा है?" शीशम ने कहा, "दादा, हाँ सुना तो मैंने भी था। वह वन क्या होता है?" बड़ दादा ने कहा, "सच पूछो तो भाई, इतनी उमर हुई, उस भयानक वन को तो मैंने भी नहीं देखा। सभी जानवर मैंने देखे हैं। शेर, चीता, भालू, हाथी, अड़िया। पर वन नामक जानवर को मैंने अब तक नहीं देखा।" एक ने कहा, "भालूम होता है, वह शेर-चीतों से भी डरावना होता है।" बड़ दादा ने कहा, "डरावना जाने तुम किसे कहते हो। हम सब तो सबसे प्रीति हैं!" बबूल ने कहा, "दादा, प्रीति की बातें नहीं हैं। मैं तो अपने पंख काँट रखता हूँ। पर वे आदमी वन को भयानक बनाते थे। ऊपर वह चीतों से दृढ़तर होगा।"

(1) संजाल पूर्ण कीजिए :

(2) कारण लिखिए :

(1) आदमी ओछे रहते हैं, ऊँचे नहीं उठते .....

(2) वन चीतों से बढ़कर होगा .....

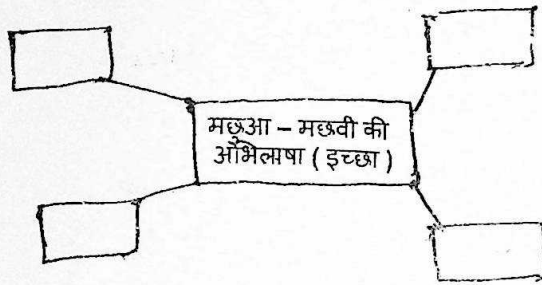
(3) प्रकृति द्वारा निर्मित पेड़ - बौधे, पशु - पक्षी का महत्व लिखिए।

कृति - 1) आ) परिच्छेद पढ़कर निम्नलिखित कृतियाँ पूर्ण कीजिए :

मछुवा नदी के तट पर पहुँचा। उसने मछली को पुकारकर कहा - "मछली, मछली, इधर तो आ।"
 मछली आ गई। उसने पूछा - "क्या है?"
 मछुवे ने कहा - "हम लोगों के लिए क्या तू एक अच्छा घर नहीं बनवा देगी?"
 मछली - "अच्छा जा! तेरे लिए एक घर बन गया। तेरी मछुवी घर में बैठी है।"
 मछुवे ने आकर देखा कि सचमुच उसका एक अच्छा घर बन गया है।
 कुछ दिनों के बाद मछुवी ने कहा - "सिर्फ घर होने से क्या हुआ? खाने-पीने की तो तकलीफ है।
 जाओ, मछली से कुछ धन माँगो।"
 मछुवा फिर नदी तट पर गया। उसने मछली को पुकारकर कहा - "मछली, मछली! इधर तो आ।"
 मछली ने आकर पूछा - "क्या है?"
 मछुवे ने कहा - "सुन तो, क्या तू हमें धन देगी?"
 मछली ने कहा - "जा, तेरे घर में धन हो गया।"
 मछुवे ने आकर देखा कि सचमुच उसके घर में धन हो गया है।
 कुछ दिनों के बाद मछुवी ने कहा - "इतने धन से क्या होगा? हमें तो राजकीय वैभव चाहिए। राजा की तरह
 एक महल हो, उसमें बाग हो, नौकर-चाकर हो और
 राजकीय शक्ति हो! जाओ, मछली से यही माँगो।"

(1) संजाल पूर्ण कीजिए।

(2)

(2) निम्नलिखित शब्दों के उपसर्ग हटाकर मूल शब्द लिखिए :

(2)

- १) दुर्दिन
- २) बैघर
- ३) निर्धन
- ४) अनेक

(3) 'लालच बुरी बात है' इस विषय पर अपने विचार लिखिए।

(2)

कृति-१ (इ) निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर लगभग 60 से 100 शब्दों में लिखिए। (कोई दो) (अंक 6)

- (१) तत्सत शीर्षक की सार्थकता स्पष्ट कीजिए।
- (२) महत्वाकांक्षा और लोभ इस पाठ में निहित मानवीय भावों से संबंधित विचार लिखिए।
- (३) भारती का सपूत पाठ के आधार पर भारतेंदु जी की उदार प्रवृत्ति का वर्णन कीजिए

(ई) निम्नलिखित प्रत्येक प्रश्न का मात्र एक वाक्य में उत्तर लिखिए। (कोई दो)

(2)

- (१) जैनेंद्र कुमार के कोई दो उपन्यासों के नाम लिखिए।
- (२) महत्वाकांक्षा और लोभ पाठ के लेखक का नाम लिखिए।
- (३) कहानी विधा की विशेषता।
- (४) भारती का सपूत किसे कहा गया है।

{ विभाग - 2. पद्य (अंक 20) }

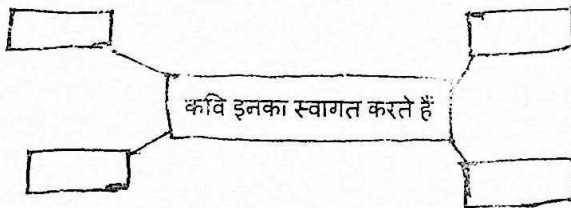
कृति - 2] अ) निम्नलिखित पद्यांश पढ़कर सूचना के अनुसार कृतियाँ पूर्ण कीजिए।

(2)

स्वागत है।
 स्वागत-स्वागत-स्वागत है।
 आओ, आओ, आओ!
 ओ मेरे भाइयो!
 बिखरे हुए मेरे परम दोस्तो!
 आप सबों का सप्रेम स्वागत है
 एक ही माँ के बालक हैं हम
 और अनेक देशों में बिखरे हैं
 आज मिलन हमारा हो रहा
 कई युगों के बाद
 तुम सब मॉरिशस की भूमि पर
 पधार रहे हो आज
 स्वागत है !

हम सब जहाजिया भाई ठहरे
 कोई इस जहाज पर चढ़ा था,
 तो कोई उस जहाज पर
 और जब जहाज पानी में बहने लगे,
 तो एक ही देश में नहीं पाए गए
 लंगर पड़ा जब समुद्र तट पर,
 हक्का-बक्का ताकने लगे,
 अरे! कहीं आ गए हम इतनी दूर!
 अरे! मेरे भाई-भतीजे कहीं हैं?
 इस जहाज में जगह नहीं थी
 फिर उस जहाज पर तो चढ़े थे
 स्वागत है !

(1) संज्ञासूत्र पूर्ण कीजिए :

(2) निम्नलिखित शब्दों के वचन बदलकर लिखिए।

- १) भाईयों
- २) भतीजा
- ३) दोस्त
- ४) जहाजों

(3) प्रस्तुत पद्यांश का भावार्थ अपने शब्दों में लिखिए।

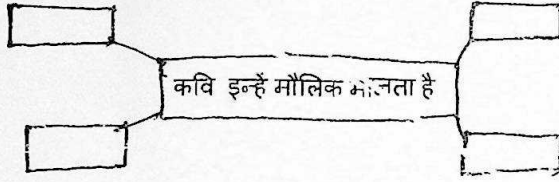
(आ) निम्नलिखित गद्यांश पढ़कर सूचना के अनुसार कृतियां पूर्ण कीजिए।

जिंदगी में जो कुछ है, जो भी है
 सहर्ष स्वीकारों है;
 इसलिए कि जो कुछ भी मेरा है
 वह तुम्हें प्यारा है।
 गरबीली गरीबी यह, ये गंभीर अनुभव सब
 यह विचार-वैभव सब
 दृढ़ता यह, भीतर की सरिता यह अभिनव सब

मौलिक है, मौलिक है
 इसलिए कि पल-पल में
 जो कुछ भी जाग्रत है, अपलक है -
 संवेदन तुम्हारा है!
 जाने क्या रिश्ता है, जाने क्या नाता है
 जितना भी उड़ेलता हूँ, भर-भर फिर आता है
 दिल में क्या झरना है?
 मीठे पानी का सोता है
 भीतर वह, ऊपर तुम
 मुसकाता चाँद ज्यों धरती पर रात भर
 मुझ पर त्यों तुम्हारा ही खिलता वह चेहरा है।

(1) संजाल पूर्ण कीजिए।

2

(2) निम्नलिखित शब्दों को प्रत्यय लगाकर फिर से लिखिए।

2

- 1) प्यास
- 2) गरीब
- 3) दृढ़
- 4) तुम

(3) पद्यांश का भावार्थ अपने शब्दों में लिखिए।

2

(4) निम्नलिखित मुद्दों के आधार पर 'दोस्ती' इस गजल का रसास्वादन कीजिए।

6

- 1) रचनाकार का नाम
- 2) पसंद की पंक्तियाँ
- 3) पसंद आने का कारण
- 4) गजल की केंद्रीय संकल्पना

अशजा

'मौजूद' गजल में निहित जीवन के विविध भावों को आत्मसात करते हुए रसास्वादन कीजिए।

(5) निम्नलिखित प्रत्येक प्रश्न का केवल एक वाक्य में उत्तर लिखिए। (कोई दो)

2

- (1) स्वागत है कविता के कवि का नाम लिखिए
- (2) कोई दो गजल कारों के नाम लिखिए
- (3) सहर्ष स्वीकार है कविता किस काव्य संग्रह से ली गई है

विभाग तीन विशेष अध्ययन अंक 10

कृति 3 अ। निम्नलिखित गद्यांश पढ़कर दी गई सूचना के अनुसार कृतियां पूर्ण कीजिए

हमारे देश में बलड की रोजाना बहुत जरूरत पड़ती है। सड़कों पर एकसीडेंट के बाद, हॉस्पिटल में ऑपरेशन के दौरान, और डेग्यू, मलेरिया जैसी कई तरह की गंभीर बीमारियों में बलड की सख्त जरूरत पड़ती है। मरीज के रिश्तेदार बलड के लिए यहाँ-वहाँ दौड़ते भ्रमते हैं, पर वक़्त पर बलड का मिलना

4

हिंदी कृतिपत्रिका (ग्यारहवीं)

समय : 3 घंटा

कुल अंक : 80

कृतिपत्रिका के लिए सूचनाएँ :

१. सूचना के अनुसार गद्य, पद्य, विशेष अध्ययन तथा व्यवहारिक हिंदी की कृतियों में आवश्यकता के अनुसार आकृतियों में ही उत्तर लिखना अपेक्षित है।
२. सभी आकृतियों के लिए पेन का ही उपयोग कीजिए।
३. सभी आकृतियों में उत्तर पेन से ही लिखना आवश्यक है।
४. व्याकरण विभाग में पूछी गई कृतियों के उत्तरों के लिए आकृतियों की आवश्यकता नहीं है।

विभाग १. गद्य (२० अंक)

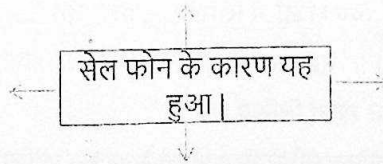
कृति १. अ) गद्यांश पढ़कर दी गई सूचनाओं के अनुसार कृतियाँ पूर्ण कीजिए :-

(६)

‘सेल’ फोन से हम हीनता की ग्रंथि से मुक्त हुए हैं। सभी को साथी मिल गया है। एक-दूसरे से मिलकर बात कम करें, फोन पर ज्यादा करें। फोन पर आम बात भी खास लगती है। उसमें करेंट दौड़ जाता है। घर से ठीक-ठीक निकला आदमी ऑफिस पहुँचकर अपने पहुँचने की खबर दे रहा है। सब एकाएक एक-दूसरे के करीब हो गए हैं। मेरे हाथ में भी मोबाइल आ गया, उस मोबाइल से मुझे भी प्यार हो गया लेकिन कब से राह देख रहा हूँ मुफ्त में मिले सिम कार्ड से मोबाइल पर घंटी क्यों नहीं बजती। याद रखें, घोषित तौर पर अपना नुकसान करने वालों से फिर आप बच सकते हैं। कुछ अपनी सुरक्षा की तैयारी कर सकते हैं पर इन फायदा करने वालों से बचने की ज्यादा जरूरत है। यह हर हालत में आपका ‘फायदा’ करके ही मानेंगे। मैंने कई बार इन भला करने वालों को समझाया है कि क्यों मेरे पीछे पड़े हो। मुझे अपना भला नहीं करवाना है। ऐसे ही ठीक हूँ। भला करने वाला मेरी निष्क्रियता को नजरअंदाज करते हुए मेरे फायदे के नुस्खे समझा रहा है ‘यह ले लो, वो फ्री। वो ले लो, ये फ्री।’ पता नहीं वे कौन लोग हैं जो आए दिन।

१) आशय पूर्ण कीजिए :

(०२)

२) निम्नलिखित शब्दों के समानार्थी शब्द लिखिए :

(०२)

१. दफ्तर -

२. भागना -

३. सूचना -

४. मुफ्त -

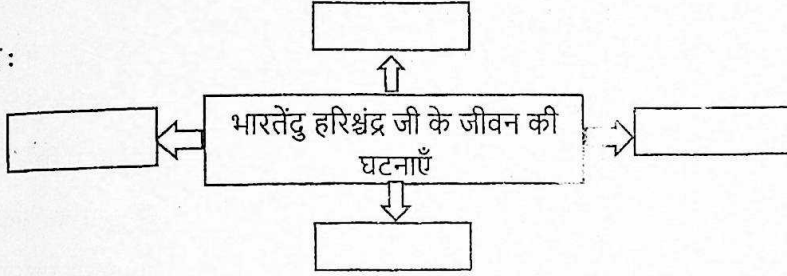
३) ‘दैनिक जीवन में मोबाइल की अहम भूमिका है’ इस विषय पर ४० से ५० शब्दों में अपने विचार लिखिये : (०२)

कृति १. आ) गद्यांश पढ़कर दी गई सुचानाओं के अनुसार कृतियाँ पूर्ण कीजिए:

(६)

भारतेंदु ने कुल के गर्व को दुहराने के बजाय देश के गर्व को दुहराया है। भारतेंदु की बुद्धि काशी में प्रसिद्ध थी। मात्र पाँच वर्ष की अवस्था में उन्होंने कविताएँ रचना शुरू कर दिया था। तेरह वर्ष की अवस्था में भारतेंदु हरिश्चंद्र का विवाह शिवाले के रईस लाला गुलाबराय की पुत्री मन्नोदेवी से बड़ी धूमधाम के साथ हुआ। सत्रह वर्ष की उम्र में उन्होंने नौजवानों का एक संघ बनाया और उसके दूसरे ही बरस एक वाद-विवाद सभा (डिबेटिंग क्लब) स्थापित की। इस सभा का उद्देश्य भाषा और समाज का सुधार करना था। अठारह वर्ष की आयु में वे काशी नरेश की सभा बनारस इन्स्टिट्यूट और ब्रह्मामृत वार्षिक सभा के प्रधान सहायक रहे। साथ ही कविवचन - सुधा नामक पत्र निकालना प्रारंभ किया। इन्हीं दिनों होम्योपैथिक चिकित्सालय खोला जिनमें मुफ्त दवा बँटती थी। अध्यापक रत्नहास ने किताब पर से नजर हटाई और कहा, "भारतेंदु तो फक्कड़ आदमी थे, निडर आदमी थे। साहित्य में उनकी रुचि बचपन से ही जाग्रत हो गई थी। पिता कविता करते थे। उसका असर उन पर पड़ा। अपनी कविताओं की धाक उन्होंने मात्र ६ वर्ष की अवस्था से ही जमा ली थी।"

१ संजाल पूर्ण कीजिए :

(२)

२. निम्नलिखित शब्दों के उपसर्ग हटाकर मूल शब्द ढूँढ़कर लिखिए :

(२)

१. प्रधान -

२. असर -

३. सुधार -

४. विवाद -

३. 'भाषा राष्ट्र के विकास में सहायक होती है' इस विषय पर ४० से ५० शब्दों में अपना विचार व्यक्त कीजिए :

(२)

कृति १ इ) निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर ८० से १०० शब्दों में लिखिए : (कोई दो)

(६)

१. "महत्वाकांक्षाओं का कभी अंत नहीं होता" महत्वाकांक्षा और लोभ पाठ के आधार पर स्पष्ट कीजिए।

२. 'उषा की लीलावली' लघुकथा द्वारा प्राप्त संदेश लिखिए।

३. पाठ के आधार पर ग्रामीण और शहरी जीवन की समस्याओं को रेखांकित कीजिए।

कृति १. ई) साहित्य संबंधी सामान्य ज्ञान पर आधारित एक-एक वाक्य में उत्तर लिखिए : (केवल दो)

(२)

१. किन्हीं दो कहानीकारों के नाम लिखिए।

२. प्रेमचंद जी की दो रचनाएँ ?

३. लघुकथा विधा की विशेषता ?

४. निबंध का सामान्य अर्थ क्या है ?

विभाग 2. पर (२० अंक)

कृति २. अ) पद्यांश पढ़कर दी गई सूचना के अनुसार कृतियाँ पूर्ण कीजिए :-

(६)

हम सब जहाजिया भाई ठहरे

हक्का-बक्का ताकने लगे,

कोई इस जहाज पर चढ़ा था,

अरे! कहाँ आ गए हम इतनी दूर!

तो कोई उस जहाज पर

अरे! मेरे भाई-भतीजे कहाँ हैं?

और अब जहाज पानी में बहने लगे,

इस जहाज में जगह नहीं थी

तो एक ही देश में नहीं पाए गए

फिर उस जहाज पर तो चढ़े थे

लंगर पड़ा जब समुद्र तट पर,

स्वागत है !

(१) उत्तर लिखिए :

(2)

(१) हम सब ठहरे -

(२) पानी में बहने लगा -

(३) ये मेरे हैं -

(४) जब जहाज का लंगर पड़ा -

(२) निम्नलिखित शब्दों के लिए कविता में आए विलोम अर्थी शब्द इकर लिखिए :

(2)

१) नजदीक -

३) उतरना -

२) विदेश -

४) तिरस्कार -

४. 'विश्वबंधुत्व आज के समय की आवश्यकता', इस पर अपने विचार लिखिए ।

(२)

कृति २)आ (निम्नलिखित पद्यांश पढ़कर दी गई सूचनाओं के अनुसार कृतियाँ पूर्ण कीजिए :-

उठिए स्वाम कलेऊ कीजै । मनमोहन मुख निरखत जी जै ॥

खारिक दाख खोपरा खीरा । केरा आम ऊख रस सीरा ।।

श्रीफल मधुर चिरौजी आनी । सफरी चिउरा अरुन खुबानी ॥

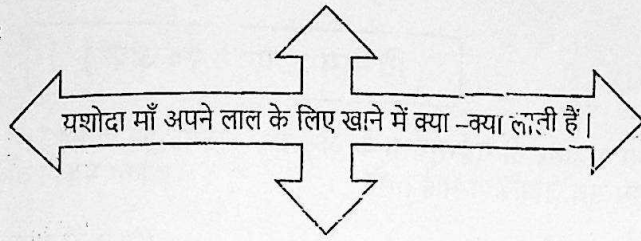
घेवर फेनी और सुहारी । खोवा सहित खाहु बलिहारी ॥

रचि पिराव लड्डू दधि आनों । तुमकों भावत पुरी सँधानौ ॥

तब तमोल रचि तुमहिं खवावौ । सूरदास पनवारौ पावौ ॥

१. आकृति पूर्ण कीजिए :

(२)

2) निम्नलिखित शब्दों के वचन बदलकर लिखिए ।

(1)

१) आम

२) ऊख

१) निम्नलिखित शब्दों के लिंग पहचान कर पुनः लिखिए :

(1)

१. मनमोहन

२. बलिहोरी

४ 'माँ ममता का सागर होती है', इस उक्ति में निहित विचार अपने शब्दों में लिखिए :

(2)

कृति -२ इ) निम्नलिखित मुद्रों के आधार पर त्रिवेणी कविता का रसास्वादन कीजिए !

(६)

१. इस कविता के रचनाकार का नाम लिखिए -

२. प्रसंद की पंक्तियाँ -

३. प्रसंद आने का कारण -

४. कविता का केन्द्रीय भाव -

अथवा

निम्नलिखित मुद्रों के आधार पर दोस्ती राजल का रसास्वादन कीजिए ।

ई) साहित्य संबंधी सामान्य ज्ञान पर आधारित एक-एक वाक्य में उत्तर लिखिए । (केवल दो)

(२)

१) सूरदास जी की रचनाओं के नाम -

२) त्रिवेणी कविता के लक्षण -

३) तारसप्तक के दो कवियों के नाम -

विभाग ३. विशेष अध्ययन अंक -१०

कृति ३. अ) निम्नलिखित पद्यांश पढ़कर दी गई सूचनाओं के अनुसार कृतियाँ कीजिए ।

(६)

अभिनेता-१ : बीमारी, एचआईवी, ब्लड कैंसर... ना बाबा ना, मैं खून नहीं दूँगा...!

अभिनेता-२ : (पुशअप्स मारते हुए) इतनी मुश्किल से तो जिम में जाकर बॉडी नाई है, अब खून दे दूँगा तो मेरी बॉडी कम नहीं हो जाएगी...!

अभिनेता-३ : हम खानदानी लोग हैं, हमारी रगों में शाही खून दौड़ता है । अब ऐसे कैसे किसी ऐरे-गैरे नल्यू खैरे को दे दें अपना खानदानी खून...!

अभिनेता-4 : मैं खून दूँगा तो मुझे कौन देगा रे!

अभिनेता-5 : तू तो लड़की है । तेरा हिमोग्लोबिन तो पहले से ही कम है, तू कैसे खून दे सकती है?

अभिनेता-6 : मैं खून देता नहीं, मैं खून लेता हूँ! लम्बा

अभिनेता-7 : मैं खून दूँगा तो मेरी हाइट रुक नहीं जाएगी ? कोरस : और कितना लंबा होगा रे...?

अभिनेता-8 : मुझे तो ब्लड देखकर ही चक्कर आते हैं!

अभिनेता-9 : मुझे तो सुई से डर लगता है!

अभिनेता-10 : रे-रे, मैं भी खून देवाँगा । कोरस : बैठ जा... मेरा पुत्र पहले ही इन्फ्रा कमजोर होगा... खून देएगा ते होर कमजोर नहीं हो जाएगा

१. कृति पूर्ण कीजिए ।

१.	
२.	
३.	
४.	

(२)

लोग खून न देने का कारण बताते हैं -

२) निम्नलिखित शब्दों के प्रत्यय हटाकर मूल शब्द लिखिए :

(२)

१) बीमार   २) अभिनेता   ३) कमजोर   ४) हमारी

३.) 'ब्लड बैंक समय की माँग' इस विषय पर स्वमत लिखिए ।

(२)

कृति ०३ आ) निम्नलिखित में से किसे एक का उत्तर ८० से १०० शब्दों में लिखिए ।

(४)

१) 'मौसम' नुकड़ नाटक में वर्णित समस्याओं पर प्रकाश डालिए ।

२) 'रक्तदान के लिए सामाजिक जागृति की आवश्यकता', नाटक के आधार पर स्पष्ट कीजिए ।

**विभाग-४ व्यावहारिक हिंदी, अपठित
गद्यांश एवं पारिभाषित शब्दावली**

कृति -४ अ) निम्नलिखित का उत्तर लगभग १०० से १२० शब्दों में लिखिए ।

(६)

१) 'शिक्षा के क्षेत्र में ई - तकनीक का प्रयोग' का समाचार लेखन कीजिए ।

अथवा

परिच्छेद पढ़ कर दी है सूचना के अनुसार प्रश्नों के उत्तर दीजिए ।

प्रगल्भ : आर.जे. को तकनीकी के संदर्भ में किन-किन बातों की जानकारी होनी चाहिए?

अनुराग : आज का युग तकनीकी युग है । आर.जे को तकनीकी चीजों की जानकारी होनी ही चाहिए । अलग-अलग सॉफ्टवेयर जो हर दिन बाजार में आ रहे हैं, उनकी उपयोगिता, नई आनेवाली मशीनों के बारे में जानकारी, ध्वनिमुद्रण के बारे में जानकारी रखना आर.जे के लिए आवश्यक है ।

प्रगल्भ : अनुराग जी ! आपके साथ हुई बातचीत के दौरान बहुत महत्वपूर्ण जानकारी मिल रही है । सर, मुझे तो लगता है कि आर.जे सामाजिक जागरूकता फैलाने में भी महत्वपूर्ण भूमिका निभा सकता है ।

अनुराग : तुम्हारी बात बिल्कुल सही है । किसी भी काम को समाज से दूर रहकर नहीं किया जा सक तो समाज के हर घटक से जुड़ा हुआ है । जैसे - हम अपने कार्यक्रम के दौरान पर्यावरण दिवस, साक्षरता, बाल मजदूरी, दहेज समस्या, कन्या साक्षरता, विश्व पुस्तक दिवस, किसान और खेती का मतदान जनजागृति आदि विषयों पर चर्चा करते हुए मनोरंजनात्मक ढंग से लोगों के बीच में जागरू करते हैं । 95 96

प्रगल्भ : जी सर, मैं आपको एक बात बताना चाहता हूँ । अभी जो चुनाव हुआ है ना, उसमें मेरे कितने स के साथ मतदान किया । सर, आप जैसे रेडियो जॉकी को सुनकर मेरे बहुत से दोस्त व्यसनमुक्त भी श्रेय में आर.जे को देना चाहेंगे ।

अनुराग : यह तो हमारा फर्ज है

१) आकृति पूर्ण कीजिए

१.	
२.	
३.	
४.	

आर. जे. इन क्षेत्रों में जागरूकता फैलाते हैं-

२) निम्नलिखित शब्दों के लिए गद्यांश से पर्यायवाची शब्द लिखिए ।

१) सूचना

२) मित्र

३) लाभदायक

४) बदलाव

३) 'विद्यार्थी जीवन में पुस्तकालय की भूमिका' इस विषय पर ४० से ५० शब्दों में अपने विचार प्र कृति०४ आ) निम्नलिखित में से किसी एक का उत्तर ८० से १०० शब्दों में कीजिए । (कोई एक

अ) मनोरंजन के क्षेत्र में हिंदी भाषा के माध्यम से रोजगार की संभावनाएँ लिखिए ।

आ) विद्यार्थी जीवन में ई-अध्ययन का महत्त्व स्पष्ट कीजिए ।

अथवा

१) 'रेडियो जॉकी का अर्थ है

१) अक्षरोही

२) फैलाना

३) प्रस्तुत करना

४) सभी

२) भारत का पहला समाचार पत्र है ।

१) बंगाल गजट

२) नवभारत

३) यशोभूमि

४) अमर उजाला

३) रेडियो कि शुरुआत हुई ।

१) 1921

२) 1922

३) 1923

४) 1924

४) इन्टरनेट को हिंदी में कहते हैं ।

१) केबलजाल

ख) अंतरजाल

ग) नेटवर्क जाल

घ) परिचर

इ) निम्लिखित अपठित गद्यांश पढ़कर कृतियां पूर्ण कीजिए :

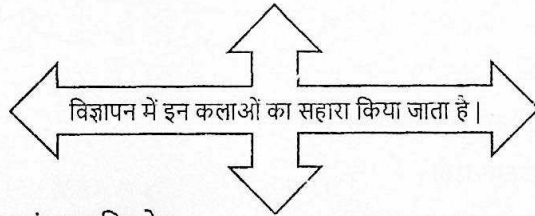
(६)

आज की युग-चेतना की दृष्टि से विभिन्न कलाओं के अंतर्गत विज्ञापन को भी एक उपयोगी कला कह सकते हैं। इस दृष्टि से ही आज के युग को विज्ञापन का युग भी कहा जाता है। विज्ञापन का एक खास प्रभाव और महत्व हुआ करता है। वह सामान्य को विशेष और कई बार विशेष को सामान्य बना देने की अदभुत क्षमता रखता है। यह क्षमता ही वास्तव में इसकी कला है और यही कारण है कि विज्ञापनों से जुड़े लोग भी आज कलाकार कहलाते हैं। वस्तुतः इस विज्ञापन कला को प्रभावी बनाने के कारण रूप में अन्य कई कलाओं का महत्वपूर्ण योगदान रहता है। उनमें से प्रमुख है - लेखन-कला, चित्रकला, सिने-कला और प्रकाशन प्रसारण कला। प्रकाशन-कला और छापेखाने का भी विज्ञापन कला के प्रचार-प्रसार में कम योगदान नहीं है।

उपलब्ध साधनों के आधार पर आज हमारे पास विज्ञापन के प्रसारण के तीन दृश्य, श्रव्य और पाठ्य साधन विद्यमान हैं। सिनेमा और दूरदर्शन में दृश्य-श्रव्य दोनों का एकीकरण या समावेश हो जाता है। इनमें हम विज्ञापित वस्तुओं के रंग-रूप, आकार-प्रकार के साथ-साथ उनके प्रयोग-प्रभाव के भी प्रत्यक्ष दर्शन कर लेते हैं और वह प्रभाव प्रायः गहरा हुआ करता है। श्रव्य साधन के रूप में वस्तुओं का विज्ञापन करने के लिए आकाशवाणी या रेडियो का सहारा लिया जाता है। विज्ञापनकर्ता यानी विज्ञापित वस्तु के संबंध में बताने वाले कलाकार ऐसे-ऐसे श्रव्य साधनों का सहारा लेते हैं कि वास्तव में दृश्य जैसा प्रभाव ही दिखाई देने लगता है। वस्तु या उत्पादन के संबंध में तो प्रभावशाली भाषा-भंगिमा का सहारा लिया ही जाता है, बीच में चुटकुलों, फिल्मी गीतों, छोटी-छोटी कहानियों, श्रव्य-झांकियों का सहारा लेकर भी विज्ञापित वस्तु के महत्व की छाप बिठा दी जाती है। वास्तव में ऐसा करने में ही इस कला की सफलता और महत्व है। पाठ्यरूप में समाचार-पत्रों, पोस्टरों, साइनबोर्डों, बड़े-बड़े बैनरों और नियोन साइन आदि का सहारा लिया जाता है। नियोन साइन तथा बड़े-बड़े प्ले बोर्ड तो पाठ्यता के साथ-साथ दृश्यमयता का प्रभाव भी डालकर प्रदर्शित या विज्ञापित वस्तु तक अवश्य पहुंचने का प्रभाव छोड़ जाते हैं। दृश्य, श्रव्य, पाठ्य आदि सभी रूपों में आज की विज्ञापन-कला नारी के सुघड़ सौंदर्य का खूब प्रयोग कर रही है। पर स्थिति दुखद या भयावह तब प्रतीत होने लगती है, जब नारी को नज़्र या अर्धनज़्र रूप में प्रस्तुत किया जाता है।

१) कृति पूर्ण कीजिए

(२)

२) उपरोक्त गद्यांश से युग्म शब्द ढूंढकर लिखो।

(२)

१)

२)

३)

४)

(३.) "मनुष्य के जीवन पर विज्ञापन का प्रभाव" इस विषय पर से शब्दों में अपने विचार प्रकट कीजिए

(२)

कृति ४ ई(निम्लिखित शब्दों में से किन्हीं चार पारिभाषित शब्दों के हिंदी शब्द लिखिए :

(४)

१) GOVERNOR

5) NOTIFICATION

२) ELIGIBILITY

6) COMMISSION

३) ORBIT

7) REGISTRAR

४) NETWORK

8) STORAGE

विभाग -५ व्याकरण (अंक -१०)

कृति ५. (अ) निम्नलिखित वाक्यों में से किन्हीं दो वाक्यों का काल परिवर्तन करके वाक्य फिर से लिखिए : (कोष्ठक की सूचनानुसार) (२)

- १) मछुआ नदी के तट पर पहुंचा। (सामान्य वर्तमान काल)
- २) बबन उसे सलाम करता है। (पूर्ण भूतकाल)
- ३) आप सबको जीत सकते हैं। (सामान्य भविष्यकाल)
- ४) हम स्वयं ही आपके पास आ रहे थे। (सामान्य भविष्यकाल)

आ) निम्नलिखित पंक्तियों में उद्धृत अलंकार पहचानकर उनके नाम लिखिए। (कोई दो) (२)

- १) चारु चंद्र की चंचल किरणें, खेल रही थीं जल-थल में।
- २) तीन बेर खातीं है, सो तीन बेर खाती हैं।
- ३) रहिमन पानी राखिए, बिन पानी सब सून। पानी गए न ऊबरे, मोती मानुस चून ॥
- ४) कनक-कनक ते सौ गुनी, मादकता अधिकाय। इहिं खाए बौराय नर, उही पाए बौराय ॥

कृति ५. इ (निम्नलिखित पंक्तियों में उद्धृत रस पहचान कर उसका नाम लिखिए (कोई दो) : (२)

- १) ऐसा शूर वीर हूँ, पापड़ तोड़ सकता हूँ।
अगर गुस्सा आ जाए तो कागज मरोड़ सकता हूँ ॥
- २) दूर फिरंगी को करनेकी सबनेमन मेंठानी थी।
चमक उठी सन सत्तावन में वह तलवार पुरानी थी।
- ३) अबला जीवन हाय! आँचल मेहैदूध और आँखों में पानी।
- ४) मैं एक शूरवीर हूँ, पापड़ तोड़ सकता हूँ।
अगर गुस्सा आ जाए तो कागज मरोड़ सकता हूँ ॥

कृति (ई) निम्नलिखित मुहावरों का अर्थ लिखकर वाक्य में प्रयोग कीजिए (कोई दो) (२)

- १) नाम कमाना।
- २) हाथ-पैर मारना।
- ३) हथेली पर सरसों जमाना।
- ४) नुक्ताचीनी करना।

उ) निम्नलिखित वाक्यों को शुद्ध करके वाक्य फिर से लिखिए। (कोई दो) (२)

- १) मल्लिका ने देखी तो आँखे फटी रह गया।
- २) तुम झूठे साबित होगा।
- ३) उसे तो मछुए पर दया करना चाहिए था।
- ४) पेड़ पर सुंदर फूल खिला है ?

कृतीपत्रिका

अकरावी - मराठी

वेळ : ३ : ०० तास

एकूण गुण - ८०

कृतीपत्रीकेसाठी सूचना :

१. आकलन कृती व व्याकरण या मधील आकृत्या किंवा चौकटी पेनाने अथवा पेन्सिलीने काढाव्यात .
२. स्वचता, निटनिटकेपणा व लेखन नियमांनुसार लेखन यांकडे जाणीवपूर्वक लक्ष द्यावे.

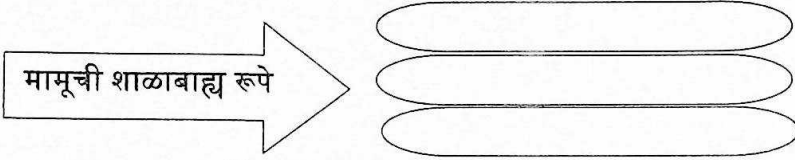
भाग १ : गद्य गुण- २०

प्रश्न 1. अ) खालील उताऱ्याच्या आधारे सुचनेनुसार कृती पूर्ण करा :

(८)

१. आकृतिबंध पूर्ण करा :

२

२. खालील वाक्यचारांचा अर्थ लिहून वाक्यात उपयोग करा :

२

१) माज नसणे -

२) कंठ दाटून येणे -

डुईला अबोली रंगाचा फेटा, अंगात नेहरू शर्टावर गर्द निळं जाकीट, जाकिटाच्या खिशात चांदीच्या साखळीचं एक जुनं पॉकेट वॉच, खाली घेराची आणि घोट्याजवळ चुण्या असलेली तुमान, पायात जुनापुराणा पंपशू हा मामूचा पोशाख आहे.

शाळेत तो शिपाई आहे; पण शाळेबाहेर तो बहुरूपी आहे. कुठं फळांच्या मार्केटमध्ये एखादया बागवानाच्या दुकानावर घटकाभर बसून त्याचं दुकान चालव, तो हातावर ठेवेल ते अल्लाची खैर म्हणून आपलंसं कर; कुठं एखादया मुस्लिम अधिकाऱ्याच्या बच्चाबच्चीला उर्दूची शिकवण दे. एक ना दोन नानात-हेच उद्योग मामू करतो.

शाळेतील लोकांना तो शिपाई वाटतो. शाळेबाहेरच्या लोकांना त्याची अनेक रूपं दिसतात. मौलवी, व्यापारी, उस्ताद या सगळ्यांचा अंतर्भाव करता येईल असं साऱ्यांनी त्याला सुटसुटीत नाव देऊन टाकलंय - मामू !

दहा वर्षांपूर्वी मी या शाळेत रुजू झालो तेव्हापासून या माणसाला जवळून पारखत आलोय. गरीब माणसानं किती आणि कसं हुशार असावं याचा मामू एवढा मासला मला काही बघायला मिळालेला नाही.

मी मामूच्या घरी गृहप्रवेशाच्या कार्यक्रमाला गेलो. त्याची कर्तबगारी बघून खूप समाधान वाटलं. मामूनं केलेल्या कष्टमय चाकरीचं फळ म्हणून असेल; पण त्याची सगळीच मुलं गुणवान निघालीत. पैसा कमावतात म्हणून माज नाही. बापाचा शब्द त्यांच्या लेखी शेवटचा शब्द आहे. तो कधी खाली पडत नाही.

३. मामूच्या व्यक्तित्वाचे (राहणीमान, रूप) चित्रण तुमच्या शब्दांत करा ?

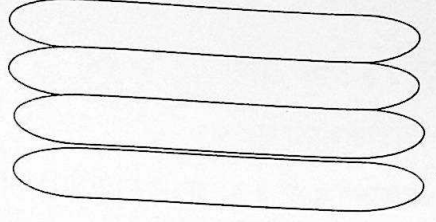
४

प्रश्न १. आ) खालील उताऱ्याच्या आधारे सुचनेनुसार कृती पूर्ण करा :

१. कृती पूर्ण करा :

(८)
२

‘पैशानेच जगता येते’, हा जीवनाचा उद्देश्य असला, की मानवी व्यवहाराचे होणारे स्वरूप

२. 'पैसा हा साधन आहे, साध्य नव्हे', हे विधान पाठाधारे तुमच्या शब्दांत स्पष्ट करा ?

२

एकदा पैशानेच जगता येतं-पैशासाठीच जगायचं असतं, हाच जगण्याचा उद्देश झाला, की मग शिक्षण पैशासाठीच होतं. सजणं, धजणं, प्रेम, कलानिर्मिती, श्रद्धा, भक्ती, मंदिरे यांचीही दुकानं होतात, मग दुकानातली भाषा खरेदी-विक्रीचीच असते. तिथे 'संवाद' नसतो. असतो तो खरेदी-विक्रीचा व्यवहार.

हीच दुकानाची लागण बाहेरून आत सरकली, बघता बघता घरंही अबोल झाली. वडील-आई यांच्या स्पर्शातून जाणवणारं वात्सल्याचं ऊबदार घर आर्थिक हव्यासाच्या बुलडोझरखाली भुईसपाट झालं न् तिथं बांधला गेला नात्याचा एक चकचकीत काचमहाल ! इथे माणूस 'दिसत' होता; पण 'जाणवत' नव्हता. ओठ हलत होते; पण साद पोहोचत नव्हती. ज्या पिढीनं उत्कट नात्यांचे दुथडी भरलेले काठ अनुभवले, ती पिढी काठावरच फेकली गेली. डोळ्यांत खिन्न अश्रू अन् काळजात क्रंदन घेऊन फक्त बघत राहिली. हे काय घडतंय ? माणसं असं का वागताहेत ? शिक्षणाचं असं काय होतंय ? वृत्तपत्रं समाजाला कुठं नेत आहेत ? कोसळत कोसळत अजून सारी पडझड कुठपर्यंत खाली जाणार आहे ? याचा पोखरणारा भुगा घेऊन सत्तर- पंचाहत्तरीची मनं कातर होत राहिली. अर्थात, त्यांना काय वाटतंय, याकडे लक्ष द्यायला दुकानरूप जगाला-पैशानंच सुख खरेदी करायला निघालेल्या घराला वेळच कुठं होता ? तरुण चाकं धावत होती, म्हातारे पाय काठावर थरथरत उभेच होते-पैलतीराची नाव येईल म्हणून...

संवादाचं 'मूल्य' तुडवणाऱ्या या काळात, संवेदनांचे निरोप समारंभ साजरे होऊ लागले. घर, शाळा, मंदिरे ही समाजाची आशास्थानं होती; पण या काळात घर म्हणजे चार घटकांचा निवारा, पुन्हा पोटाथी आकाशात उडून उडून थकून भागल्यावर टेकायला एक लॉज, एवढंच काय ते घर उरलं. वडील सहा-आठ महिने दौऱ्यावर घरात आले, की सारखे फोनवर. आई कामावर. घरी आली, की सिरियल बघण्यात मग्न ! मुलं पळताहेत-या क्लासमधून त्या क्लासमध्ये प्रश्नपत्रिकांचे गळे सोडवत.

३. 'मानवी जीवनात संवादाचे महत्व' या विषयी तुमचे मत स्पष्ट करा ?

४

प्रश्न १. इ) खालील उताऱ्याच्या आधारे सुचनेनुसार कृती पूर्ण करा :

(४)

१. लिहा :

१

अ. उषावहिनी शेवटच्या कार्यक्रमाला का येऊ शकल्यानाही .....

आ. उषावहिनींच्या जागी शेवटच्या कार्यक्रमाला कोण गेली .....

२. कारण शोधा व लिहा :

१

अ. महिला प्रेक्षकांत अपेक्षाभंगाची एक जोरकस लाट पसरली ; कारण -

निवेदिकेचं शेवटचं वाक्य संपलं आणि उषावहिनींनी रंगमंचावर प्रवेश केला. प्रेक्षकांनी टाळ्या वाजवून त्यांचं स्वागत केलं; पण त्या वेळी महिला प्रेक्षकांत अपेक्षाभंगाची एक जोरकस लाट पसरली. 'वहिनींचा सल्ला दरवेळी आवर्जून पाहिला जायचा, त्याचं एक प्रमुख कारण उषावहिनींनी नेसलेली साडी ! वीस वर्षांमधल्या प्रत्येक कार्यक्रमानंतर उषावहिनींच्या साडीवर चर्चा व्हायची आणि अगदी तशीच साडी खरेदी करायला बायकांच्या शोधयात्रा निघायच्या. आजचा शेवटचा कार्यक्रम ! म्हणजे उषावहिनी नक्कीच अशी साडी नेसतील, की बायकांनी जन्मभर लक्षात ठेवावी ! तर आज उलटाच प्रकार ! उषावहिनी त्याच; पण तरीही त्या त्याच नसाव्यात असा काहीतरी व्यक्तित्वातला बदल ! साडी तर अगदीच साधीशी, सर्वसाधारण काठापदराची, मळखाऊ रंगाची सुती ! कोणीतरी कुजबुजली, "शी, ही कसली साडी?"

उषावहिनींनी एक स्मितहास्य केलं आणि थोड्याशा प्रास्ताविकानंतर कार्यक्रमाला सुरुवात झाली. प्रथम एका तरतरीत आधुनिक स्त्रीने आपली समस्या सांगितली.

"मी एक नोकरी करणारी स्त्री. माझं नाव सुचरिता नवरे. माझी समस्या ही आहे, की घरातली कामं फक्त मला दिसतात, ह्यांना दिसत नाहीत. म्हणजे मी ती केली नाहीत तर ते त्यांना बरोब्बर दिसतं; पण 'स्वतः करा' असं मी सांगितलं तर ते एकदम आंधळे होतात." असली उषावहिनींनी दिलेला कागद नकली उषावहिनींनी डोळ्यांखालून घातला होता. '... संसाररथाची दोन चाकं म्हणजे नवरा आणि बायको. एक चाक थोडंसं कुचकामी असेल तर दुसऱ्या चाकाने आपल्यावर जास्त भार घ्यावा...' उषाताईंचा सल्ला त्यांनी चुरगाळून टाकला.

३. 'स्त्रीने स्वतःच्या आत्मसन्मानाला जपले पाहिजे', या विषयी तुमचे विचार लिहा ?

२

भाग २ : पद्य गुण-१६

प्रश्न २. अ) पुढील कवितेच्या आधारे दिलेल्या सूचनांनुसार कृती पूर्ण करा :

(१) चौकटी पूर्ण करा :

(८)

१) कवयित्रीने जिला विनंती केली ती

२

२) कडाडत्या उन्हाला दिलेली उपमा

(२) कारणे लिहा :

१) बैलाचे मालक बेचैन झाले आहेत, कारण

२

२) बाळांचे तोंडे कोमेजली, कारण

पीठ कांडते राक्षसी

तसें कडाडतें ऊन :

प्राणसई घनावळ

कुठे राहिली गुंतून ?

दिला पाखरांच्या हातीं

माझा सांगावा धाडून :

ये ग ये ग घनावळी

मैत्रपणा आठवून...

पडवळा-भोपळ्यांचीं

आळीं ठेविलीं भाजून,
हुडा मोडून घरांत
शेणी ठेविल्या रचून,
बैल झाले ठाणबंदी,
झाले मालक बेचैन,
तोंडे कोमेलीं बाळांचीं
झळा उन्हाच्या लागून,
विहिरीच्या तळीं खोल
दिसूं लागलें ग भिंग,
मन लागेना घरांत :
कधी येशील तू सांग ?

(३) पावसानंतर तुमच्या परिसरातील होणाऱ्या बदलाचे वर्णन करा ?

४

प्रश्न 2. अ) पुढील कवितेच्या आधारे दिलेल्या सूचनांनुसार कृती पूर्ण करा :

(८)

(१) वाक्य पूर्ण करा :

२

- १) चल सुराबरोबर आपण —————> .....
- २) खेळून रंगपंचमी —————> .....

(२) कारणे लिहा :

२

१) कवी झाडांच्या मनात जाऊ इच्छितो , कारण .....

२) तो फाया कानी ठेवू...कवीने असे म्हंटले , कारण .....

झाडांच्या मनात जाऊ, पानांचे विचार होऊ
पोपटी स्पंदनासाठी, कोकीळ होऊनी गाऊ...
बहरात वसंतामधल्या, तो सूर सावळा ऐकत
जातील फुलेही रंगून, जन्माला अत्तर घालत
चल सुराबरोबर आपण, तो फाया कानी ठेवू...
खेळून रंगपंचमी, फुलपाखरे भिजली सारी
हा थवा असे रंगीत की पताकाच फिरणारी
हे भिरभिरणारे तोरण दाराला आणून लावू...
ही कोणाची रे करणी डोळ्यांत झऱ्याचे पाणी
हे उधाण आनंदाचे की देवाघरची गाणी

(३) निसर्गातील घटक व मानवी जीवन यांचा परस्पर संबंध स्पष्ट करा ?

४

किंवा

‘वृक्षवल्ली आम्हा सोयरे’ या ओळीच्या आधारे वृक्षांचे महत्व तुमच्या शब्दांत लिहा ?

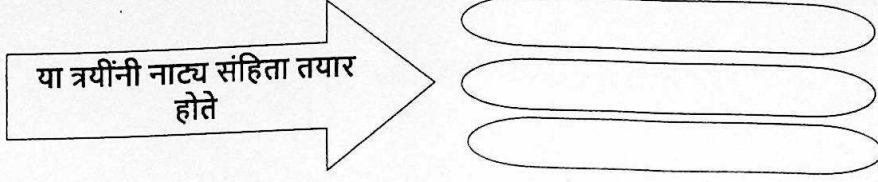
भाग ३ - साहित्य प्रकार- नाटक गुण- १०

प्रश्न 3. अ) खालील उताऱ्याच्या आधारे सुचनेनुसार कृती पूर्ण करा :

(४)

१. कृती पूर्ण करा :

१

२. उताऱ्याच्या आधारे वाक्य पूर्ण लिहा :

१

१) रंगभूमीवर सादर होणारा .....

२) कशात संघर्षाशिवाय रंगत नाही .....

नाटक हा लेखक, दिग्दर्शक, कलाकार, तंत्रज्ञ यांच्या साहाय्याने रंगभूमीवर सादर होणारा आणि त्याचप्रमाणे नाट्यगृहात समूहाने एकत्रितरीत्या आस्वाद घेता येईल असा कलाप्रकार आहे. नाटक हे जीवनाचे चित्र असते आणि ते कलाकारांच्या माध्यमातून सादर केले जाते. डोळ्यांनी पाहायचे आणि कानांनी ऐकायचे म्हणून ही दृक्श्राव्य कला आहे. नाटक हे सांघिक कार्य आहे.

नाट्यसंहितेचे स्वरूप - नाटकात महत्त्वाची असते ती संहिता! नाट्यसंहिता जितकी परिपूर्ण, दर्जेदार तितकेच नाटकाचे यश खात्रीलायक. शब्द आणि कथानक जितके सशक्त, तितके नाटक उंचीवर जाणार, हे निश्चित! एक कथाबीज घेऊन नाटककार त्याभोवती घटना व पात्र यांची गुंफण करतो. कथानकात नाटककार वैशिष्ट्यपूर्ण रचना करून नाटक रंगतदार करतो. यासाठी कथानक दमदार असावे लागते. समाजातील विविध स्तरांतील लोकांना जिव्हाळ्याचे वाटणारे विषय नाटककार मांडतो. सामाजिक स्थितीचे यथार्थ आणि रसपूर्ण दर्शन घडवणे हे नाटकाचे ध्येय असते. अशा स्थितीचे दर्शन घडवताना माणसांच्या मनोव्यापारांची दखल घेणे क्रमप्राप्त ठरते. पात्रांच्या मनोव्यापाराच्या दर्शनासाठी नाटकातील स्वगताचा परिणामकारकपणे वापर केला जातो. त्यामुळे नाटकातील कथानकाला साजेशी पात्ररचना नाटककाराला करावी लागते. नाटकातील पात्रांचे असे शाब्दिक चित्रण करणे, की ज्यामुळे नाटकाचा तोल सांभाळला जाईल, ही जबाबदारीही नाटककाराला पार पाडावी लागते. कथानकातील आशयात संघर्षाशिवाय रंगत येत नाही. परस्परविरोधी स्वभावांतून, कृतींतून, भाव-भावनांच्या तणावातून संघर्ष निर्माण होऊ शकतो. भूमिकांच्या परस्पर नात्यातील संघर्ष, भूमिका व परिस्थिती यांतील संघर्ष यांमुळे नाटक परिणामकारकपणे वठते.

नाटकातील सर्वात महत्त्वाचा घटक म्हणजे संवाद ! खटकेबाज, चुरचुरीत, नर्मविनोदी संवाद नाटकाची रंगत वाढवतात. नाट्यविषयाला साजसे संवाद नाट्यकृतीतील आशय योग्य पद्धतीने प्रेक्षकांपर्यंत पोहोचवतात. संवादफेकीमुळे नाटकाचा बाज प्रेक्षकांना कळतो. संवाद, रंगसूचना व स्वगत या त्रयींनी नाट्यसंहिता तयार होते.

(३) 'नाटक हा साहित्य प्रकार इतर साहित्य प्रकारांपेक्षा वेगळा आहे'. हे विधान स्पष्ट करा ?

२

प्रश्न ३. आ) खालीलपैकी कोणते ही दोन कृती सोडवा

(६)

१. 'हसवाफसवी' या नाटकाच्या आधारे मोनिका व कृष्णराव यांच्यातील संवादाची तुम्हांला समजलेली वैशिष्ट्ये लिहा ?
२. 'ध्यानीमनी' या नाटकाच्या आधारे शालूला सदाने साथ का दिली असावी ते स्पष्ट करा ?
३. 'सुंदर मी होणार' या नाटकाच्या आधारे राजवाडी आणि नंदनवाडी यांच्यातील अंतर दूर होण्यासाठी त्या काळाचा विचार करून उपाय सुचवा ?

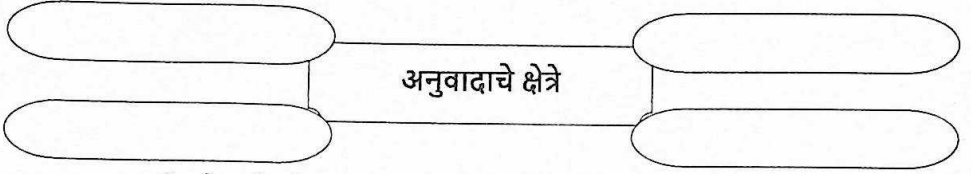
भाग ४- उपयोजित मराठी गुण -१४

प्रश्न 4. अ) खालील उताऱ्याच्या आधारे सुचनेनुसार कृती पूर्ण करा :

(४)

१) कृती पूर्ण करा :

२

'अनुवाद' या शब्दाची फोड केली तर 'अनु' म्हणजे 'मागाहून'. 'वाद' हे 'वद' या धातूचे रूप आहे. अर्थात 'मागाहून सांगितलेले' असा अनुवाद या शब्दाचा अर्थ होतो. ज्येष्ठ भाषा अभ्यासक प्र. ना. परांजपे यांच्या मते, 'अनुवाद म्हणजे मौखिक किंवा लिखित भाषेच्या माध्यमातून एकदा व्यक्त झालेल्या आशयाची, त्याच भाषेच्या किंवा दुसऱ्या एखाद्या भाषेच्या माध्यमातून पुन्हा केलेली मौखिक किंवा लिखित अभिव्यक्ती होय.' अनुवाद ही जशी दोन भाषांमधील आंतरक्रिया असते तशीच ती दोन संस्कृतींमधीलही आंतरक्रिया असते. त्या भाषांपैकी ज्या भाषेतल्या मजकुराचा अनुवाद करायचा त्या भाषेला मूळ भाषा अथवा स्रोत भाषा (Source Language) असे म्हणतात, तर ज्या भाषेत अनुवाद करायचा तिला लक्ष्य भाषा (Target Language) असे म्हणतात. प्रत्येक भाषेला एक परंपरा असते आणि त्या भाषेतील साहित्यात ज्ञानभांडाराचे संचित असते. त्यामुळे अनुवाद करणे म्हणजे एखादया साहित्यकृतीचे शब्दशः भाषांतर करणे नव्हे, तर मूळ साहित्यकृतीमधील सांस्कृतिक, सामाजिक वातावरण, विचार आणि भावभावना दुसऱ्या भाषेतील वाचकांपर्यंत संक्रमित करणे होय. अनुवादाचे क्षेत्र पूर्वी प्रामुख्याने साहित्यापुरते मर्यादित होते. त्याच्या जोडीला विज्ञान-तंत्रज्ञान आणि उद्योगविषयक साहित्याचे गरजेनुसार अनुवाद होत होते. आता अनुवादाचे क्षेत्र विस्तारत आहे. रेडिओ, दूरचित्रवाणी, चित्रपट या माध्यमांत अनुवादाच्या मोठ्या संधी उपलब्ध होत आहेत. अनेक आंतरराष्ट्रीय दूरचित्रवाणी वाहिन्या विविध प्रादेशिक भाषांमध्ये प्रसारण करू पाहात आहेत. त्यांना चांगले अनुवादक हवे असतात. बहुराष्ट्रीय कंपन्या व्यापाराच्या निमित्ताने जगभर पोहोचत आहेत. प्रसार आणि जाहिरात कार्यासाठी त्यांना स्थानिक भाषांमधील अनुवादाची गरज भासत आहे. शिक्षणक्षेत्राचा विस्तार होत आहे. जगभरात होत असलेला ज्ञानाचा विस्फोट शिक्षणाच्या माध्यम भाषांमधून पोहोचवण्यासाठी तज्ज्ञ अनुवादकांची गरज आहे. त्यामुळे अनुवादाच्या क्षेत्रांमध्ये व्यवसायाच्या अनेकानेक संधी उपलब्ध होत आहेत.

२) अनुवाद म्हणजे काय ते सांगून अनुवादाची दोन क्षेत्रे सांगा ?

२

आ) खालील मुद्यांच्या आधारे कोणतीही दोन कृती सोडवा .

(१०)

१) 'सूत्रसंचालक होण्यासाठी पूर्वतयारी' पुढील मुद्यांच्या आधारे स्पष्ट करा :

मुद्दे : वाचन - श्रवण आणि निरीक्षण - आवाजाची जोपासना - ध्वनिवर्धकाच्या वापराचा सराव - चिंतन आणि निवेदनाचा सराव .

२) मुद्रितशोधनासाठी लागणारी कौशल्ये सविस्तर विशद करा ?

३) उत्तम रेडिओजॉकी होण्यासाठी तुम्हांला प्राप्त करावी लागणारी भाषिक कौशल्ये लिहा ?

४) 'महाविद्यालयातील पहिला दिवस' या विषयावर अनुदिनी (ब्लॉग) लिहा ?

भाग ५- व्याकरण गुण - २०

प्रश्न ५. अ) सूचनांनुसार कृती करा :

(३)

(१) 'आपल्याभोवती वावरणाऱ्या कोल्ह्यांपासून दूरच राहावे.' या वाक्यातील 'कोल्हा' या शब्दातून व्यक्त होणारा लक्ष्यार्थ....

(अ) जंगलातील धूर्त प्राणी (आ) मळ्यातील मका खाणारा (इ) धूर्त माणसे

(२) हा काव्यगुण वीर व रौद्र रसांना पुष्टी कारक आहे.

(अ) ओज (आ) माधुर्य (इ) प्रसाद

(३) सोनाली चहा किंवा कॉफी घेते.

(अ) केवळ वाक्य (आ) मिश्र वाक्य (इ) संयुक्त वाक्य

आ) खालील वाक्यांतील काळ ओळखून त्यापुढे दिलेल्या कंसातील सूचनेनुसार वाक्य बदल करा (२)

(१) मी तबला वाजवतो. (पूर्ण भूतकाळ करा)

(२) रस्त्याच्या डाव्या बाजूने चालावे. (साधा वर्तमानकाळ करा)

इ) अक्षर फरकाने अर्थ बदल :

(२)

क्र.	शब्द	अर्थ	वाक्यांत उपयोग
१	प्रहर प्रहार		
२	सन सण		

ई) पुढील पारिभाषिक शब्दांचा योग्य अर्थ लिहा

(३)

१) FELICITATION -

२) ADMINISTRATION -

३) CIRCULAR -

४) DEAN -

५) DRAFT -

उ) कोणत्याही एक विषयावर २०० ते २५० शब्दांत निबंध लिहा

(१०)

१. एक अविस्मरणीय सहल

२. माझा आवडता कलावंत

३. मी रस्ता बोलतोय

४. इंटरनेट (आंतरजाल) खंडित झाले तर...

५. विज्ञान : शाप की वरदान ?

*****समाप्त*****

(ب) درج ذیل اقتباس کا مطالعہ کر کے دی ہوئی سرگرمیاں ہدایات کے مطابق مکمل کیجیے۔

[۱۰]
[۱۰]

(۱) سرگرمی مکمل کیجیے۔ [غیر درسی اہتیاس]

فرہنگ آصفیہ

اشاعت کی پہلی مختصر صورت _____ کے نام سے شائع ہوئی۔

۱۸۶۸ء میں لغت پر کام کا آغاز کرنے والے _____

۱۸۷۸ء میں جس نام سے شائع ہوئی _____

بطور رسالہ اہانتہ قسط کے جس نام سے شائع ہوئی _____

اس دور کی اہم ترین ادارہ روز کی چند بہترین لغات میں سے ایک فرہنگ آصفیہ پر کام کا آغاز سید ہلوی نے ۱۸۶۸ء میں کر دیا تھا۔ اس کی اشاعت پہلے مختصر صورت میں مصطلحات اردو کے نام سے ہوئی۔ اس کے بعد یہ ۱۸۷۸ء میں ارمغانِ دہلی کے نام سے چھپی۔

پھر انھوں نے اس کی تکمیل تدوین کا کام شروع کیا اور ہندوستانی اردو لغات کے نام سے اسے نومبر ۱۸۸۲ء میں بطور رسالہ ماہانہ قسطوار چھاپنا شروع کیا۔ ۱۸۹۲ء میں اس کی تدوین کا مکمل ہوا۔ گویا اس کی تکمیل میں تیس سال لگے۔ نظام دکن نے مؤلف سید احمد ہلوی کو اس لغت کے لیے انعام بھی دیا۔ نظام کے خطاب اور تخلص آصف کی مناسبت سے اس کا نام فرہنگ آصفیہ رکھا گیا۔ قسط وار چھپے ہوئے لغت کے رسالوں کو جلد اول اور جلد دوم پر تقسیم کر دیا گیا تھا۔ تیسری جلد رسالوں کی بجائے باقاعدہ بڑی تقطیع پر لغت کی صورت میں

۱۸۹۹ء میں چھاپی گئی۔ چوتھی جلد ۱۹۰۱ء میں شائع ہوئی۔ اس عرصے میں جلال لکھنوی کی دو لغات، گنجینہ زبان اردو اور سرمایہ زبان اردو

پرنجی لال کی مخزنِ محاورات مرزا محمد تقی عرف مچھو بیگ ستم ظریف کی بہار ہند، غلام سرور لاہوری کی جامع لغات اور بعض دوسری دو بہار و لغات چھپ چکی تھیں مگر سب کی بات یہ ہے کہ یہ سب مل کر بھی فرہنگ آصفیہ کو نہیں پہنچ سکتیں۔ امیرینائی کی امیر لغات کی پہلی ۱۸۹۳ء میں چھپ چکی تھی اور سید احمد ہلوی نے امیر پر سرتے کا الزام بھی لگایا جو سزا سزا غلط تھا۔ امیر کی لغت لکھنا چاہتے تھے لیکن کی بیماری اور پھر وفات کے سبب یہ کام نامکمل رہ گیا۔ ان کی بقیہ زیر تالیف جلدوں میں سے صرف تیسری جلد کا مسودہ دستیاب ہو سکا

یہ ۲۰۱۰ء میں شائع ہوا۔

(۲) نام لکھ کر خاکہ مکمل کیجیے۔

[۱۰]

لغت کا نام

مصنف

جلال لکھنوی

پرنجی لال

مچھو بیگ ستم ظریف

غلام سرور لاہوری

یل کے معنی لکھیے۔

نیاب

(۲) مکمل

[۱۰]

[۱۰]

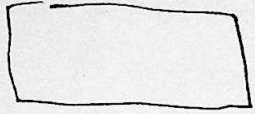
2

محول علم کے لیے لغت کا مطالعہ ضروری ہے۔ اپنی رائے تحریر کیجیے۔

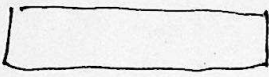
2

سوال نمبر ۲۔ (الف) درج ذیل درسی نظم کا مطالعہ کر کے دی ہوئی سرگرمیوں کو ہدایات کے مطابق مکمل کیجیے۔ [7]

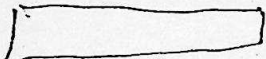
[2]

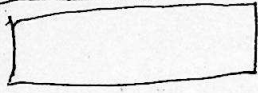
(۱) متعلقہ الفاظ لکھیے۔
(۱) ہم کس کے مٹانے سے نہیں مٹیں گے

(۲) انسان کے چاروں طرف کیا ہے

(۳) ہم کس کے مارنے سے بھی نہیں مریں گے

(۴) کس کے تیور بہت کڑے ہیں

قرنوں کے مٹانے سے مٹے ہیں، نہ مٹیں گے

آفات زمانہ سے جھکتے ہیں، نہ جھکیں گے

اجرے تو دبانے سے دبے ہیں، نہ دبیں گے

ہم موت کے مارے بھی مرے ہیں، نہ مریں گے

ہم زندہ تھے، ہم زندہ ہیں، ہم زندہ رہیں گے

گد مجروح و چرخ مٹانے پہ تلے ہیں

اجرے ہوئے کہسار کے تیور بھی کڑے ہیں

بے درد عناصر بھی بہت پھیرے ہوئے ہیں

بن بن کے مٹے جائیں گے مٹ مٹ کے نہیں گے

ہم زندہ تھے، ہم زندہ ہیں، ہم زندہ رہیں گے

انسان ہے اور چار طرف وادی پر خار

پر ہول مناظر کا وہ ماحول شرابار

وہ بولتے سناٹے، وہ زندان شب تار

کنزور ہیں پر جبر سے فطرت کی لڑیں گے

ہم زندہ تھے، ہم زندہ ہیں، ہم زندہ رہیں گے

(۲) ذیل کے معنی لکھیے۔

(۲) قرنوں

(۱) جبر

(۳) شاعر اس نظم میں کیا کہنا چاہ رہا ہے اس پر اپنی رائے پیش کیجیے۔

سوال نمبر (۲) (الف) درج ذیل درسی غزل کا بغور مطالعہ کر کے دی ہوئی سرگرمیاں ہدایات کے مطابق مکمل کیجئے۔ [۷]

(۲)

(۱) درج ذیل سرگرمی مکمل کیجئے۔

(۱) شرم گنہ سے حشر میں -----

(۲) آگ لگانے وہ آئیں گے -----

(۳) ہم سے گلے کا -----

(۴) حنائی میں کس طرح -----

شرم گنہ سے حشر میں جاپانہ جائے گا

ہم سے تو منہ خدا کو دکھایا نہ جائے گا

ہم سے بھی اس کا دام گھٹایا نہ جائے گا

ان سے جو مول دل کا بڑھایا نہ جائے گا

بن بن کے بجلی آگ لگانے وہ آئیں گے

آنکھوں میں نور بن کے سایا نہ جائے گا

وہ بھی کہتے ہیں تیغ بھی ان کی کھنچی ہوئی

دوؤں کا ناز ہم سے اٹھایا نہ جائے گا

دل دیں کسی کے دست حنائی میں کس طرح

ہم سے تو آگ میں یہ جلایا نہ جائے گا

کیوں جھپٹتے ہو ساتھ میرے شمع بزم کو

روتے ہوؤں کو ہنسیا نہ جائے گا

کہتے ہیں وہ ریاض کا دل لے کے کیا کریں

ہم سے گلے کا ہار بنایا نہ جائے گا

(۲) درج ذیل الفاظ کے معنی لکھئے۔ (۲)

(۱) شمع -----

(۲) ناز -----

(۳) درج ذیل شعر کی استفسانی وضاحت کیجئے۔ (۳)

دل دیں کسی کے دست حنائی میں کس طرح

ہم سے تو آگ میں یہ جلایا نہ جائے گا

۳۔ درج ذیل اضافی مطالعہ کے اقتباس کا بغور مطالعہ کر کے دی ہوئی سرگرمیاں ہدایات کے مطابق مکمل کیجیے۔ [۲]

(۱) نام لکھ کر خاکہ مکمل کیجیے۔

نمرود کا خاتمہ کرنے والا [ ]

پنہرن زندگی کو پسند کرنے والا [ ]

غفلت میں چڑا سونے والا [ ]

خدائی کا دعویٰ کرنے والا [ ]

میرے کارناموں کی شاید تم کو خبر نہیں کہ میں نے اس پر وہ دنیا پر کیا کیا جو ہر دکھائے ہیں۔ اپنے بھائی نمرود کا قصہ بھول گئے جو خدائی کا دعویٰ کرتا تھا اپنے سامنے کسی کی حقیقت نہ سمجھتا تھا۔ کس نے اس کا غرور توڑا؟ کون اس پر غالب آیا؟ کس نے سب اس کی خدائی خاک میں مٹی؟ اگر آپ نہ جانتے ہو تو اپنے ہی کسی بھائی سے دریافت کیجیے۔ پانچھتے سینے کہ میرے ہی ایک بھائی پچھم نے اس سرکش کا خاتمہ کیا تھا۔ اور تم تو ناحق بگڑتے ہو اور خود کو خدا بناؤ۔ اپنا دشمن تصور کیے لیتے ہو۔ میں تمہارا مخالف نہیں ہوں۔ اگر تم کو یقین نہ آئے تو اپنے کسی شب بیداری سونی بھائی سے دریافت کر لو۔ وہ میری شان میں کیا کہے گا۔ کل ایک شاہ صاحب عالم دُوق میں اپنے ایک نئے والے سے فرما رہے تھے۔ کہ میں پچھم کی زندگی کو دل سے پسند کرتا ہوں دن بھر بے چارہ خلوت خانے میں رہتا ہے۔ رات کو جو خدا کی یاد کا وقت ہے۔ باہر نکلتا ہے اور پھر تمام شب تسبیح و تہجد میں کے ترانے گا یا کرتا ہے۔ آدمی غفلت میں پڑے سوتے ہیں تو اس کو ان پر غصہ آتا ہے۔ چاہتا کہ یہ کبھی بیدار ہو کر اپنے مالک کے دیے ہوئے۔ اس سہانے خواب و شر وقت کی قدر کریں اور حمد و شکر کے گیت گائیں۔ اس لیے پہلے ان کے کان میں جا کر کہتا ہے۔ اٹھو میاں اٹھو جاگو۔ جاگئے کا وقت ہے۔ سونے کا اور ہمیشہ سونے کا وقت ابھی نہیں آیا۔ جب آئے گا تو بے فکر ہو کر سونا۔ اب تو ہوشیار رہنے اور کچھ کام کرنے کا موقع ہے۔ مگر انسان اس سر ملی نصیحت کی پروا نہیں کرتا اور سوتا رہتا ہے۔ تو بچو ہو کر غریب و غصب میں اس کے چہرے اور ہاتھ پاؤں پر ڈنک مارتا ہے۔ پروا رہے انسان! آنکھیں بند کیے ہوئے ہاتھ پاؤں مارتا ہے اور بے ہوشی میں بدن کو کھجا کر پھیر سوجاتا ہے اور جب دن دوبیدار ہوتا ہے تو بے چارے پچھم کو صلا اٹیں سنا تا ہے کہ رات بھر سونے نہیں دیا۔ کوئی اس دردوں غگو سے پوچھے کہ جناب عالی! کون سے سیکھنے والے تھے جو ساری رات جاگتے رہنے کا یہ ہوا ہے۔

(۲) درج ذیل الفاظ کے متضاد الفاظ (ضد) لکھیے۔

(۱) بیخوش (۲) بھائی [۲]

(۳) پچھم کے بارے میں انسان کے خیالات کو اپنے جملوں میں تحریر کیجیے۔ [۲]

حصہ : ۳ قواعد (۱۲)

سوال نمبر ۳۔ درج ذیل سرگرمیاں مکمل کیجیے۔

(الف) درج ذیل محاوروں کو جملوں میں استعمال کیجیے۔ (کوئی دو) (۲)

(۱) بے قابو ہونا (۲) پیٹ پالنا (۳) دو ہنتر مارنا

(ب) درج ذیل جملوں میں مفرد، مرکب اور مخلوط کی شناخت کیجیے۔ (کوئی دو) (۲)

(۱) یہ بچپن کی بات ہے۔

(۲) جاوید کے ماموں نے کہا مجھے ایک کام کی وجہ سے دیر ہوگئی تھی۔

(۳) اس نے بازوؤں کو جلدی جلدی حرکت دی اور کچھ اور نیچے اتر آیا۔

(ج) درج ذیل شعر میں استعمال کی گئی تجنیس کا نام لکھئے۔ (۲)

نہیں عشق سے زرد زردار میں ہوں اگر وہ ہے یوسف تو خریدار میں ہوں

(د) درج ذیل شعر کی تقطیع کیجئے اور بحر کا نام لکھئے۔ (فعلون) (۲)

غزل اس نے چھیڑی مجھے ساز دینا ذرا عمر رفتہ کو آواز دینا

حصہ : ۴ تحریری مہارت (۲۸)

سوال نمبر ۴۔ (الف) نظامت کیا ہے؟ (۵)

(ب) آج کے دور میں نظامت کی اہمیت پر روشنی ڈالیے۔ (۵)

(ج) فرض کیجئے کہ آپ کو ایک کارخانے کے مالک یا مزدور سے انٹرویو لینا ہے۔ اس کے لیے کم از کم ۸ سوالات آپ کو پوچھنے ہیں۔ (۸)

(د) درج ذیل اقتباس کی پروف ریڈنگ کیجئے۔ [غلام نغزل لہر (۶)

اتنے بڑے ڈیل ڈول کا انسان ذرا سے بنگے پر کا بو نہیں پاسکتا ترخ ترخ کے مصالے بھی بناتا ہے کہ ان کی بو سے ٹھہر بھاگ

جائیں۔ لیکن ٹھہرا اپنی یورش سے باز نہیں آتے ہیں اور نارے لگاتے ہوئے آتے ہیں بیچارا آدم زاد، ہیران رہ جاتا ہے۔

(د) درج ذیل انگریزی کہاوتوں کا اردو میں ترجمہ کیجئے۔ (۴)

1) Empty vessels sound loud.

2) Might is right.

3) As you sow shall you reap.

4) Tit for tat.

- ہدایات:- (۱) سرگرمی نامے میں دی ہوئی ہدایات کے مطابق خاکے صرف تین سے بنائیں۔
(۲) خوش خطی اور صفائی کا خیال رکھیں۔

سوال نمبر ۱۔ (الف) درج ذیل درسی اقتباس کا بغور مطالعہ کر کے دی ہوئی سرگرمیاں ہدایت کے مطابق مکمل کیجئے۔ [۱۰]

(۱)

(۱) ریل میں بھاگ بھاگ داخل ہونے والے افراد پر چلنے کا شبکی خاکہ مکمل کیجئے۔

نظر میں میں چڑھنے والوں کا خاکہ مکمل کیجئے۔

نومبر کا مہینہ اور شروع کی تاریخیں ۱۹۲۶ء ایک خوش گوار شام کو لکھنؤ میں کانپور سے چھوٹنے کے فریب ہے کہ وہ شخص نندوہ کے سالانہ اجلاس سے بھاگ بھاگ موٹر پر اسٹیشن پہنچتے ہیں اور جھٹ ٹکٹ لے لیا، اسباب کچھ قلیوں اور کچھ والنٹری کی مدد سے پھینک پھانک ایک درجے میں جا داخل ہوتے ہیں۔ دو انگریز بمبئی سے پہلے ہی سے بیٹھے چلے آتے ہیں۔ دونوں نووارد کھدر پوش عبا پوش۔ ایک وجہہ خوش قطع، دوسرا کریمہ بدقوارہ، دونوں ڈاڑھی دار۔ ان نوواردوں کو دیکھ کر انگریز کچھ ہنسے کچھ مسکرائے۔ عجیب نہیں کہ یہ سمجھے ہوں کہ بلا ٹکٹ گھس آئے ہیں۔ خوش قطع نووارد اسی برتھ پر بیٹھ گیا جس پر صاحب بہادر بیٹھے ہوئے تھے۔ دوسرے نے مقابل کی نشست اختیار کی۔ گاڑی بستی۔ گنگا کا پل بات کرتے کرتے میں آ گیا۔ صاحب بہادر نے دونوں کی طرف دیکھ کر چھیڑکی۔ مسکراہٹ سے ہنسے اور منہ بنا کر بولے دس از در گنگا طنز اور زور لفظ در پر تھا۔ پامی کے کھدر پوش نے معاچانے کی پیالی منہ سے بنا انگریزی زبان اور انگریز کے لہجے میں کہا یہ مائی اور موسیٰ اور خالد کیا معنی؟ اچھا آپ یہ رشتہ لیتے ہیں۔ میں تو جانتا تھا کہ دریا بس دریا ہے۔ صاحب یہ تڑاق سے جواب پا کر سنائے میں آگئے۔ یہ برجستہ جواب دینے والا تھا محمد علی اور اس کا ساتھی یا تلخ مہمل، آپ کا یہ خادم۔ صاحب کو یہ گمان نہ تھا۔ یہ چہرے پر ڈھمی اور سر پر پٹھے رکھے ڈھیلے ڈھالے کپڑے پہنے ہوئے ہندوستانی کچھ بھی انگریزی جانتا ہوگا، چہ جائیکہ انگریزی میں جواب دے سکے اور دیا بھی شستہ اور برجستہ! چپ سادھ کر رہ گئے۔ اس کے بعد ادھر سے منہ پھیر گفٹگو اپنے پرانے رتی سفر سے شروع کی ولایت سے کرکٹ کی مشہور و معروف ٹیم ایم سی سی ٹی ٹی ٹی ہندوستان آئی تھی۔ موضوع گفتگو میں ٹیم تھی اور اس کے کھیل اور مختلف بیچ، محمد علی تھوڑی دیر تو چپ بنتے رہے اس کے بعد نہ رہا گیا۔

[۱۰]

(۲) درج ذیل جملوں کے لیے صحیح متبادل جواب تلاش کر کے لکھئے۔

(۱) ایک خوش گوار شام کو -----

(الف) ٹکٹا میل

(ب) لکھنؤ میل

(ج) پنجاب میل

(د) بمبئی میل

(۲) گاڑی چلی

(الف) جمنا کاپل

(ب) سرسوتی کاپل

(ج) گومتی کاپل

(د) گنگا کاپل

(۳) ولایت سے مشہور و معروف

(الف) کرکٹ ٹیم

(ب) ہاکی ٹیم

(ج) فٹ بال ٹیم

(د) باسکٹ ٹیم

(۴) دو انگریز پہلے ہی سے

(الف) مدراس سے

(ب) گجرات سے

(ج) ممبئی سے

(د) دہلی سے

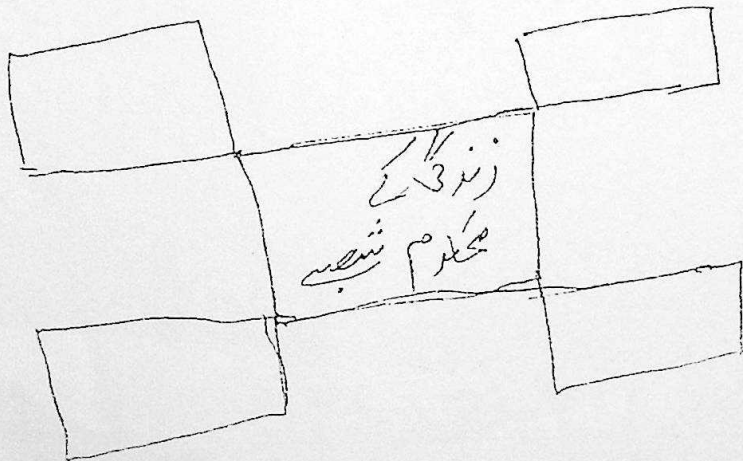
(۳) کسی سیرگاہ پر اپنی ذاتی رائے یا تجربہ لکھئے۔

[۷]

ب) درج ذیل غیر درسی اقتباس کا بغور مطالعہ کر کے دی بیوی [۸]
سرگرمیاں ہدایت کے مطابق مکمل کیجئے۔

[۲]

(۱۱) شبلی خاتم مکمل کیجئے۔

ہمارے مہدی کی معاشرت کا سب سے بڑا المیہ یہ ہے کہ ہماری زندگی کے

تقریباً ہر شعبے پر سیاست کا غلبہ ہے۔ سائنس، صنعت، تجارت، فن، ادب، فلسفہ، مذہب، اخلاق، تعلیم سبھی کو سیاست نے اپنا محکوم بنا رکھا ہے۔ یہاں تک کہ اکثر اہل فن بھی سیاسی پارٹیوں کے مسلک اور طریق کار کو اپنا کر اپنے ذہن و احساس کا اظہار کرنے کی بجائے ارباب بست و کشاد کی خوشنودی، اعزاز و انعام، سماجی احترام اور عزت حاصل کرنے کے لیے اپنے فن کو آگے کار بنائے ہوئے ہیں۔ غیر مشروط ذہن سے رونما ہونے والی تخلیقات کو دبا کر تقالوں، تشبہ، بازوں، بازگروں اور عیاروں کی جھل سازیلوں نے شور مچا رکھا ہے۔ کہیں سیاست میں ادب کی اور کہیں ادب میں سیاست کی بیساکھیاں لگائے ہوئے نااہل "نورتن" بنے پھر رہے ہیں۔ سیاست کو میں نہ مقیر سمجھتا ہوں نہ حرام لیکن معاشرے میں اسے شریک غالب کا درجہ دینا مجھے گوارا نہیں۔ سیاست سماج کی منتظم ہے۔ جان مال اور عزت و آبرو کی حفاظت اور اجتماعی فلاح و بہبود کے منصوبوں تک اسے برداشت کیا جاسکتا ہے۔ ربط ملت کے لئے فرد کا فنا ہونا ناگزیر نہیں ہے۔ سماج اس لیے نہیں ہے کہ افراد کو نکلے والا وحشی و نڈھ بن جائے، ان کے چشم و گوش، دل و دماغ، زبان و دین کو اپنا غلام بنائے اور انھیں کتے چیلوں کی طرح پھاسے۔

میں سوچتا ہوں کہ نفس ادیب و شاعر اور دیگر فنون لطیفہ کے خلاق ہی آج

انسان کے نہاں خاصہ ذات میں اٹھنے والے خوفناکوں اور ہنگاموں کو اپنے فن کے آئینے میں دکھا سکتے ہیں۔ ایک غیر مشروط اور آزاد شعور و احساس کی روشنی باہر اور اندر کے مناظر پر ڈال سکتے ہیں۔ تاریخ و جغرافیہ، مذہب و سیاست، رنگ و نسل میں بنی ہوئی دنیا کو پھر سے اکائی بنا سکتے ہیں۔ بے شک سماج اور ان کی جگہ سیاست نے میرے شعور کی پرورش اور تعلیم و تربیت اور میری شخصیت و کردار کی نشوونما میں بہت اہم حصہ لیا ہے۔ سماج سے میرے جسم اور میرے ذہن کو غذا ملی ہے۔ پھر بھی میرا ذہن اور میری ذات غیر مشروط ہیں۔

[۷]

۱۰۱۔ درج ذیل کے لیے کثیر متبادل سے جواب کا صحیح متبادل تلاش کر کے لکھئے۔

(i) ان کی جعل سازیوں نے شور مچا رکھا ہے.....

(الف) شعبہ ہاڑوں

(ب) ہاڑی گروں

(ج) نقالوں

(د) سارے متبادلات صحیح ہیں

(ii) مصنف کے مطابق سیاست.....

(الف) نہ حقیر نہ حرام

(ب) جائز اور ناجائز

(ج) حقیر نہ خراب

(د) حقیر نہ احترام

(iii) سماج اس لئے نہیں ہے کہ افراد کو نکلنے والا.....

(الف) وحشی جانور بن جائے

(ب) وحشی انسان بن جائے

(ج) وحشی درندہ بن جائے

(د) وحشی غلام بن جائے

(iv) مصنف کا ذہن اور ذات سماج اور سیاست سے.....

(الف) مشروط ہے

(ب) غیر مشروط ہے

(ج) نہ مشروط ہے نہ غیر مشروط

(د) مشروط بھی ہے اور غیر مشروط بھی

(۳) "تربیت شخصیت پر اثر انداز ہوتی ہے۔" اپنی رائے تحریر کیجئے۔

[۷]

سوال نمبر ۲۔ (الف) درج ذیل درسی نظم کا مطالعہ کر کے دی ہوئی سرگرمیوں کو ہدایات کے مطابق مکمل کیجیے۔ [۱۰] [۲]

(۱) متعلقہ الفاظ لکھیے۔

(۱) ہم کس کے مٹانے سے نہیں شیش گے۔

(۲) انسان کے چاروں طرف کیا ہے۔

(۳) ہم کس کے مارنے سے بھی نہیں مریں گے۔

(۴) کس کے تیز بہت کڑے ہیں۔

قوتوں کے مٹانے سے مٹے ہیں، نہ شیش گے

آفات زمانہ سے بچکے ہیں، نہ جھکیں گے

اجرے تو دبانے سے دبے ہیں، نہ دبیں گے

ہم موت کے مارے بھی مرے ہیں، نہ مریں گے

ہم زندہ تھے، ہم زندہ ہیں، ہم زندہ رہیں گے

گو بخرو بر د چرخ مٹانے پہ تلے ہیں

اجرے ہوئے کھسار کے تیز بھی کڑے ہیں

بے درد عناصر بھی بہت پھرے ہوئے ہیں

بن بن کے مٹے جائیں گے مٹ مٹ کے نہیں گے

ہم زندہ تھے، ہم زندہ ہیں، ہم زندہ رہیں گے

انسان ہے اور چار طرف وادی پر خار

پر ہول مناظر کا وہ ماحول شرر بار

وہ بولتے سناٹے، وہ زندان شب تار

کترور ہیں پر جبر سے فطرت کی لڑیں گے

ہم زندہ تھے، ہم زندہ ہیں، ہم زندہ رہیں گے

(۲) ذیل کے سنی لکھیے۔

(۱) مگنوز۔

(۲) صنایع

(۳) شاعر اس نظم میں کیا کہنا چاہ رہا ہے اس پر اپنی رائے پیش کیجیے۔

سوال نمبر (۲) الف) درج ذیل درسی غزل کا بغور مطالعہ کر کے دی ہوئی سرگرمیاں ہدایات کے مطابق مکمل کیجئے۔ (۵)

(۱) دئے ہوئے مصرعے کی مناسبت سے خالی چوکون میں مناسب محاورہ لکھئے۔ (۲)

- (۱) ہم سے تو منہ خدا کو دکھایا نہ جائے گا
(۲) وہ کھنچے ہیں، تیغ بھی ان کی کھنچی ہوئی
(۳) دل دیں کسی کے دستِ حنائی میں کس طرح
(ہم سے گلے کا بار بنایا نہ جائے گا

شرم گنہ سے حشر میں جایا نہ جائے گا
ہم سے تو منہ خدا کو دکھایا نہ جائے گا
ہم سے بھی اس کا دام گھٹایا نہ جائے گا
ان سے جو مولِ دل کا بڑھایا نہ جائے گا
بن بن کے کے بجلی آگ لگانے وہ آئیں گے
آنکھوں میں نور بن کے سایا نہ جائے گا
وہ بھی کھنچے ہیں تیغ بھی ان کی کھنچی ہوئی
دونوں کا ناز ہم سے اٹھایا نہ جائے گا
دل دیں کسی کے دستِ حنائی میں کس طرح
ہم سے تو آگ میں یہ جلا یا نہ جائے گا
کیوں چھیڑتے ہو ساتھ میرے شیخِ بزم کو
روتے ہوؤں کو تم سے ہنسا یا نہ جائے گا
کہتے ہیں وہ ریاض کا دل لے کے کیا کریں
ہم سے گلے کا بار بنایا نہ جائے گا

(۲) درج ذیل سرگرمیہ ایک جملے میں مکمل کیجئے۔

(۱) شاعر حشر میں کھس کو ہنہ کھانے کے قابل نہیں۔ وجہ بیان کیجئے۔

(۲) لفظ کے معنی لکھئے۔ (۱)

(۳) درج ذیل شعر کی اتھسانی وضاحت کیجئے۔ (۳)

شرم گنہ سے حشر میں جایا نہ جائے گا
ہم سے تو منہ خدا کو دکھایا نہ جائے گا

حصہ ۳ : اضافی مطالعہ۔ کل نمبرات [۸]

۳۔ درج ذیل اضافی مطالعہ کے اقتباس کا بغور مطالعہ کر کے دی ہوئی سرگرمیاں ہدایات کے مطابق مکمل کیجیے۔ [۲]

(۱) نام لکھ کر خاکہ مکمل کیجیے۔

نمرود کا خاتمہ کرنے والا [ ]

پچھڑ کی زندگی کو پسند کرنے والا [ ]

غفلت میں پڑا سونے والا [ ]

خدائی کا دعویٰ کرنے والا [ ]

میرے کارناموں کی شاید تم کو خبر نہیں کہ میں نے اس پردہ دنیا پر کیا کیا جو ہر دکھائے ہیں۔ اپنے بھائی نمرود کا قصہ بھول گئے جو خدائی کا دعویٰ کرتا تھا اپنے سامنے کسی کی حقیقت نہ سمجھتا تھا۔ کس نے اس کا غرور توڑا؟ کون اس پر غالب آیا؟ کس کے سبب اس کی خدائی خاک میں ملی؟ اگر آپ نہ جانتے ہو تو اپنے ہی کسی بھائی سے دریافت کیجیے۔ یا مجھ سے سینے کہ میرے ہی ایک بھائی پچھڑ نے اس سرکش کا خاتمہ کیا تھا۔ اور تم تو ناحق بگڑتے ہو اور خواہ مخواہ اپنا دشمن تصور کیے لیتے ہو۔ میں تمہارا مخالف نہیں ہوں۔ اگر تم کو یقین نہ آئے تو اپنے کسی شب بیداری صوفی بھائی سے دریافت کرو۔ وہ میری شان میں کیا کہے گا۔ کل ایک شاد صاحب عالم ذوق میں اپنے ایک ملنے والے سے فرما رہے تھے۔ کہ میں پچھڑ کی زندگی کو دل سے پسند کرتا ہوں دن بھر۔ ہر چارہ خلوت خانے میں رہتا ہے۔ رات کو جو خدا کی یاد کا وقت ہے۔ باہر نکلتا ہے اور پچھڑ تمام شب تسبیح و تہجد میں کے ترانے گایا کرتا ہے۔ آدی غفلت میں پڑے سوتے ہیں تو اس کو ان پر غصہ آتا ہے۔ چاہتا کہ یہ بھی بیدار ہو کر اپنے مالک کے دیے ہوئے۔ اس سہانے خاموش وقت کی قدر کریں اور حمد و شکر کے گیت گائیں۔ اس لیے پہلے ان کے کان میں جا کر کہتا ہے۔ اٹھو میاں اٹھو جاگو۔ جاگنے کا وقت ہے۔ سونے کا اور ہمیشہ سونے کا وقت ابھی نہیں آیا۔ جب آئے گا تو بے فکر ہو کر سونا۔ اب تو ہوشیار رہنے اور کچھ کام کرنے کا موقع ہے۔ مگر انسان اس سریلی نصیحت کی پرواہ نہیں کرتا اور سوتا رہتا ہے۔ تو مجبور ہو کر غیظ و غضب میں اس کے چہرے اور ہاتھ پاؤں پر ڈنک مارتا ہے۔ پرواہ رے انسان! آنکھیں بند کیے ہوئے ہاتھ پاؤں مارتا ہے اور بے ہوشی میں بدن کو کھجا کر پچھڑ سو جاتا ہے اور جب ذرا کو بیدار ہوتا ہے تو بے چارے پچھڑ کو صلا تم سناتا ہے کہ رات بھر سونے نہیں دیا۔ کوئی اس درد غ کو سے پوچھے کہ جناب عالی! کون سے سکیٹ جاگے تھے جو ساری رات جاگتے رہنے کا شکار ہو رہا ہے۔

(۲) درج ذیل الفاظ کے متضاد الفاظ (ضد) لکھیے۔

(۱) سہوش (۲) غصہ

(۳) پچھڑ کے بارے میں انسان کے خیالات کو اپنے حمولوں میں تحریر کیجیے۔

حصہ : ۳ قواعد (۱۲)

سوال نمبر ۳۔ درج ذیل سرگرمیاں مکمل کیجیے۔

(الف) درج ذیل محاوروں کو جملوں میں استعمال کیجیے۔ (کوئی دو) (۲)

(۱) بے قابو ہونا (۲) پیٹ پالنا (۳) دو ہتھ مارنا

(ب) درج ذیل جملوں میں مفرد ، مرکب اور مخلوط کی شناخت کیجیے۔ (کوئی دو) (۲)

(۱) یہ بچپن کی بات ہے۔

(۲) جاوید کے ماموں نے کہا مجھے ایک کام کی وجہ سے دیر ہوگئی تھی۔

(۳) اس نے بازوؤں کو جلدی جلدی حرکت دی اور کچھ اور نیچے اتر آیا۔

(ج) درج ذیل شعر میں استعمال کی گئی تینیس کا نام لکھئے۔ (۳)

نہیں عشق سے زرد زردار میں ہوں اگر وہ ہے یوسف تو خریدار میں ہوں

(د) درج ذیل شعر کی تفتیح کیجئے اور بحر کا نام لکھئے۔ (فعلون) (۳)

غزل اس نے چھیڑی مجھے ساز دینا ذرا عمر رفت کو آواز دینا

حصہ : ۴ تحریری مہارت (۲۸)

سوال نمبر ۴۔ (الف) نظامت کیا ہے؟ (۵)

(ب) آج کے دور میں نظامت کی اہمیت پر روشنی ڈالیے۔ (۵)

(ج) فرض کیجئے کہ آپ کو ایک کارخانے کے مالک یا مزدور سے انٹرویو لینا ہے۔ اس کے لیے کم از کم ۸ سوالات آپ کو پوچھنے ہیں۔ (۸)

(د) درج ذیل اقتباس کی پروف ریڈنگ کیجئے۔ [غلا لفظوں کو کم (۶)

اتنے بڑے ڈیل ڈول کا انسان ذرا سے بنگے پر کاہونہیں پاسکتا ترح ترح کے مصالے بھی بناتا ہے کہ ان کی بو سے مچھر بھاگ جائیں۔ لیکن مچھر اپنی یورش سے باز نہیں آتے ہیں اور نارے لگاتے ہوئے آتے ہیں بیچارا آدم زاد ہیران رہ جاتا ہے۔

(د) درج ذیل انگریزی کہاوتوں کا اردو میں ترجمہ کیجئے۔ (۴)

- 1) Might is right.
- 2) Tit for tat.
- 3) Empty vessels sound loud.
- 4) As you sow shall you reap.